

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ У
ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ**

студента 2 курсу 6 м групи
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації
«Комерційне право»

Сідяка А.Д.

Науковий керівник
к.ю.н., доц.

Нескороджена Л.Д.

Гарант освітньої програми,
д.ю.н., професор

Бакалінська О.О.

Київ-2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правова характеристика валютних операцій у господарській діяльності	
1.1. Поняття валюти та валютних цінностей.....	7
1.2. Поняття та види валютних операцій.....	15
1.3. Загальні правила здійснення валютних операцій у господарській діяльності.....	22
1.4. Характеристика правопорушень та відповідальність за них у сфері регулювання валютних операцій.....	30
РОЗДІЛ 2. Правовий статус учасників валютних операцій	
2.1. Правовий статус Національного банку України як головного регулятор валютних операцій.....	40
2.2. Правовий статус здійснення валютних операцій фінансовими небанківськими установами	56
2.3. Правові засади здійснення банками валютних операцій.....	66
РОЗДІЛ 3. Регулювання окремих видів валютних операцій	
3.1. Порядок здійснення валютного займу	77
3.2. Порядок здійснення інвестицій за кордон	88
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	101

ВСТУП

Актуальність дослідження. Двадцять перше століття характеризується посиленням глобалізаційних процесів, що призводить до розмивання кордонів та поглиблення міжнародної співпраці у всіх сферах життя. Таким чином зовнішньоекономічні зв'язки, міжнародні розрахунки, кредити, позики стали невід'ємною частиною життя. Виходячи з цього потреба у більш глибокому вивченні питань, які пов'язані зі здійсненням валютних операцій стає очевидною.

З моменту коли Україна заявила свої Європейські амбіції стало зрозуміло, що валютне законодавство та і законодавство в цілому потрібно реформувати. Адже Європейський Союз характеризується вільним рухом капіталу та ліберальним підходом до регулювання транскордонного переміщення капіталів.

Після подій 2014 року валютне законодавство України зазнало чимало змін. Постійна боротьба з негативними наслідками геополітичних чвар, а також відомих подій на Сході України зумовило потребу у системних змінах національного законодавства.

До 2018 року основними методами регулювання валютних операцій було жорстке адміністрування та тотальний контроль за переміщення валютних потоків через кордон України. В період з 2014 до 2018 року багато банків було закрито через різні махінації, непрозорість походження капіталу тощо.

На даний момент регулювання здійснення валютних операцій здійснюється шляхом видачі Національним банком України валютних ліцензій.

21.06.2018 року був прийнятий Закон України «Про валюту і валютні операції», який, як зазначає Президент України, є валютним безвізом. Закон буде введено в дію 07.02.2019. Тому на разі Україна знаходиться на стику між старим законодавством (а точніше застарілим) і новим революційним, яке покликано значно спростити здійснення валютних операцій як простих громадян, так і юридичних осіб.

Підґрунтям для дослідження проблем застосування валютного законодавства слугують праці українських та інших вчених-правників: О.І. Береславської, А.І. Берлача, О.В. Борисова, О.В. Васюренка, О.М. Владимира, Д.О. Гетманцева, М.Г. Шукліни, А.А. Гогіна, Л.І. Данілової, О.В. Дзюблюка, В.М. Єрохова, С.Т. Кадькаленка, Є.В. Карманова, Л.М. Кравченко, Б.М. Криволапова, І.І. Легкоступа, С.І. Лучковської, О.М. Мозгового, Т.Є. Оболенської, Т.В. Мусієць, А.А. Мусаткиної, Л.П. Петрашко, Л.В. Острук, Д.М. Чирки, М.П. Кучерявенка, М.П. Федішиної, Е.А. Ординської, В.О. Шамрай, О.М. Понамарчук, О.С. Шевчика, І.М. Шевчука, В.А. Ющенко.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є визначення особливостей правового регулювання валютних операцій у господарських відносинах України в умовах швидких системних змін та проголошеного курсу гуманізації валютного законодавства, прийти до висновків теоретичного характеру та розробити рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Для досягнення мети поставлені такі **задачі**:

- визначення поняття та правової природи понять «валюта» та «валютні цінності»;
- визначення поняття та види валютних операцій;
- дослідити загальні правила здійснення валютних операцій на території України;
- дослідити питання щодо відповідальності за порушення валютного законодавства та судової практики;
- вивчити повноваження Національного банку України як головного валютного регулятора;
- визначити порядок здійснення валютних операцій небанківськими фінансовими установами;
- визначити порядок здійснення валютних операцій банками;
- дослідити процес отримання та надання валютної займу;
- визначити порядок інвестування резидентами за кордон;

- запропонування шляхів вдосконалення правового регулювання здійснення валютних операцій в Україні.

Об'єктом дослідження є правовідносини щодо порядку здійснення валютних операцій в Україні.

Предметом дослідження в роботі є правове регулювання валютних операцій у господарських відносинах.

Методами дослідження стали порівняльно-правовий, історико-правовий, діалектичний, формально-логічний, системно-функціональний методи та інші методи.

При виконанні кваліфікаційної роботи був використаний порівняльно-правовий метод, який застосовувався з метою вивчення діючого валютного законодавства та нового валютного закону, який вступить в дію з початку 2019 року. Були виявлені недоліки, прогалини, суперечності та колізії у вітчизняному законодавстві, через які належним чином не врегульований правовий статус органів управління товариств з обмеженою відповідальністю.

З допомогою історико-правового та діалектичного методів вдалося дослідити розвиток та тенденції валютного законодавства після подій 2013 - 2014 років у діалектичному взаємозв'язку з тими фінансово-економічними та правовими відносинами, що сьогодні існують в Україні.

Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література стосовно теми дослідження і аналізувалась судова практика пов'язана з правопорушеннями у сфері здійснення валютних операцій.

Системно-функціональний метод надав можливість вивчити і дослідити структуру взаємовідносин між органами валютного регулювання та суб'єктами, які здійснюють валютні операції.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному дослідженні основних проблем правового статусу здійснення валютних операцій, порівнянні нормативно-правових актів, що стосуються здійснення і регулювання валютних операцій, виявленні недоліків, розбіжностей законодавства щодо валютних операцій та наведенні пропозицій щодо

удосконалення українського законодавства.

Публікація. Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Правопорушення та відповідальність за них у сфері валютних операцій», що опублікована у збірнику наукових статей «Правове забезпечення підприємницької діяльності» Частина 2 . - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – С. 94 – 98.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові значення з історії розвитку та функціонування інституту акціонерного товариства з процесу здійснення валютних операцій та щодо повноважень контролюючих органів, що здійснюють регулювання та контроль за здійсненням валютних операцій на території України. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, які включають в себе вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 109 сторінок, із яких основна частина роботи займає 95 сторінок. Список використаних джерел складається з 92 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРИТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ У ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття валюти та валютних цінностей

У сучасному світі неможливо переоцінити важливість для економічного і соціального життя валютних операцій. Кожен день тисячі підприємств та банків в Україні та за її межами здійснюють перекази, кладуть гроші на депозит, скуповують та продають валюту, здійснюють розрахунки, перекази, оплати тощо, тобто здійснюють валютні операції. Але перед тим як заглиблюватися в валютні операції слід визначити, що таке валюта та валютні цінності та їх класифікацію. Взагалі поняття «валютні цінності» є більш загальним і включає в себе багато елементів, тобто все майно, яке віднесено до валютних цінностей. В той же час поняття «валютні цінності» є похідним від поняття «валюта» [39, С.43-48]. Проте на сьогодні термін «валюта» єдиного загальновизнаного серед науковців визначення не має. Так у теорії фінансового права існує дуалістичний підхід щодо його визначення. З одного боку цим терміном визначають грошову одиницю країни, тобто, національну валюту, з іншої - грошові одиниці іноземних держав, а також кредитні та платіжні документи, що виражаються в іноземних грошових одиницях і використовуються в міжнародних розрахунках [39, С.43-48].

Беручи до уваги велику кількість трактувань і різних визначень, поняття «валюта» означає – грошова одиниця, що використовується як засіб розрахунку в торгових операціях, а також для вимірювання величини вартості товару [86, С.51-56]. Саме слово «валюта» походить від італійського слова *valuta*, що означає «цінність, вартість», що в свою чергу, походить від латинського слова *valere* «мати силу, коштувати» [77, С.35-40]. Якщо казати про більш вузькі визначення, то поняття валюта вживється у трьох значеннях:

1. Національна валюта – тобто грошова одиниця окремої країни. Цей вид покладений в роботу будь-якої національної грошової системи [39, С.43-48]. Грошової реформою 1996 року було введено національну валюту України - гривню. Статус гривні закріплено в статті 99 Конституції України [1]. В Декреті Кабінету міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [15] (далі – Декрет) дається більш розгорнуте визначення. Відповідно до п.1 ст.1 Декрету валюта України – це грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших фінансових установах на території України. Відповідно до ч.1 ст. 193 Цивільного Кодексу України законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України - гривня [6];

2. Іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України [15];

3. Міжнародна валюта – це розрахункова одиниця, платіжний засіб, що створенні і використовується країнами в рамках світової співдружності або в її окремих регіонах. На відмінно від перших двох визначень поняття «міжнародна валюта» не зустрічається в Декреті. Мабуть це обумовлена тим, що законодавець ототожнює поняття «іноземна валюта» та «міжнародна». Це має свою логіку. Тобто немає значення, або навіть великою різниці, чим розраховується той чи інший суб'єкт - долларом, що є іноземною валютою, або

євро, яке в свій час є міжнародною валютою. Але в той же час існує ще один вид міжнародної валюти – СДР або спеціальні права запозичення. Це резервний платіжний засіб, що емітується Міжнародним Валютним Фондом і існує тільки у безготівковій формі [64, С.69-70]. Слід зазначити, що включення положень про цей платіжний засіб до Декрету не мало б ніякого сенсу, тому що: по-перше, у Декреті викладенні положення, що стосуються тільки юридичних і фізичних осіб, а МВФ є міждержавною установою, яка кредитує тільки держави; по-друге, СДР як платіжний засіб має досить обмежену сферу використання. Це зумовлено тим, що Бреттон- Вудська валютна система зазнала краху, а отже головні валюти перейшли до плаваючого валютного курсу. Тому не включення до декрету поняття «міжнародна валюта» є виправданим [87, С.862-868]. Отже в національному законодавстві валюта класифікується за країною-емітентом.

Валюта класифікується за багатьма ознаками. На зміну Бреттон-Вудській у 1976 пришла Ямайська валютна система. Перехід до Ямайської валютної системи ознаменувався припиненням обміну долара на золото та наданням державам права вибору режиму власного валютного курсу [87, С.862-868]. Також остаточний перехід до використання як світових грошей виключно національні та міжнародні валюти. Виходячи з цього виникає нова класифікація валют за можливістю конвертувати валюту. Є декілька визначень конвертованості валюти.

Конвертованість валюти — це здатність резидентів та нерезидентів вільно, без обмежень здійснювати обмін національної валюти на іноземну та використовувати іноземну валюту в угодах з реальними і фінансовими активами. Різниця між ступенем конвертованості валюти залежить від обмежень уряду на валютному ринку [63, С. 172-178].

На думку Федішина М.П. та Ординської Е.А. більш точним визначення конвертованості валюти буде визначення конвертованості як свободи будь-якого підприємства чи особи брати участь у зовнішньоекономічній діяльності, права вільно купувати, продавати або обмінювати національну валюту на

іноземну за наявними курсами без будь-яких обмежень чи прямого втручання держави [84, С. 689-694]. Тобто, це механізм зв'язку внутрішнього ринку з зовнішнім.

Для того щоб цей механізм працював національна валюта повинна бути вільноконвертованою. Вільноконвертована валюта – це форма конвертованості, за якої кожна особа (фізична й юридична, іноземець і громадянин даної держави) має право обмінювати будь-яку кількість своєї національної валюти на іноземну валюту такого самого статусу, розраховуватися нею за експортно-імпортні операції, депонувати її в національних банках, використовувати для створення різних фінансових активів (цінні папери тощо) і купувати державні та приватні цінні папери [86, С.51-56]. Іншими словами валюта, яку більшість країн визнають платіжним засобом і якою без перешкод можна здійснювати як платіжні так і валютні операції. Вимоги за якими валюта визнається вільноконвертованою містяться у пунктах 2, 3, 4 ст. VIII Статтях Угоди МВФ [2].

Статус вільно використовуваної (конвертованої) валюти надається МВФ валютам, які широко використовується у міжнародних розрахункових операціях. В українському законодавстві наявний вичерпний список вільноконвертованих валют, який міститься у Класифікаторі іноземних валют і банківських металів. До вільноконвертованих валют належать: американський долар, японська єна, євро тощо [87, С.862-868] .

Далі за класифікацією йде частково конвертована (обмежено конвертована) - форма конвертованості, за якої допускається лише зовнішня конвертованість, тобто вільне використання валюти іноземними громадянами (юридичними і фізичними) і тільки в поточних, а інколи лише у зовнішньоторговельних розрахунках. Часткова конвертованість свідчить, що на деякі обмінні операції існують певні обмеження (за видами операцій, сумами, термінами, категоріями суб'єктів валютного ринку тощо). Запровадження часткової конвертованості означає, що вона існує лише для поточних операцій, за яких вільний обмін національної валюти на іноземну здійснюється з метою

проведення платежів за поточними статтями платіжного балансу. Згідно з цими критеріями українська гривня є частково конвертованою, так як досі існує велика кількість обмежень, а також дозвільна система, не дивлячись на євроінтеграційні амбіції і прагнення України.

Останньою за класифікацією конвертованості валют є неконвертована валюта. Тобто національна валюта щодо якої держава повністю забороняє будь-які операції з її обміну на іноземну або дозволяє це робити за згодою уповноважених валютних органів. Або з тих чи інших причин на країну накладені санкції і валюта цієї країни не може брати участь у міжнародному ринку FOREX, не передбачений обмін цих валют фізичними особами та компаніями. Наприклад Північна Корея.

Також валюту класифікують за ступенем використання. Загальновизнана валюта, яку Центральні банки використовують для накопичення резерву грошових коштів з метою здійснення міжнародних розрахунків – це резервна валюта. За останнє століття під впливом тих чи інших політичних і економічних чинників найпоширенішою резервною (і не тільки резервною) валютою став долар США. Під впливом економічної, політичної і військової могутності США досягла небачених до цього результатів. Станом на 2016 рік більше ніж 60% від всіх валютних резервів складають саме накопичення у доларах США.

Статус резервної валюти дає переваги країні-емітенту: покривати дефіцит платіжного балансу національною валютою, сприяти зміцненню позицій національних експортерів в конкурентній боротьбі на світовому ринку. В той же час висунення валюти країни на роль резервної покладає певні обов'язки на її економіку: необхідно підтримувати відносну стабільність цієї валюти, не вдаватися до девальвації валютних і торгових обмежень, приймати заходи з ліквідації дефіциту платіжного балансу та підпорядковувати внутрішню економічну політику завданню досягнення зовнішньої рівноваги.

Провідні світові валюти – це сім основних валют, які найчастіше використовуються у міжнародних розрахункових і валютних операціях. До цих

валют належить: долар США, Японська єна, Євро, Швейцарський франк, Австралійський долар, Канадський долар та Фунт стерлінгів.

У діючому законодавстві немає чіткого визначення, що таке валютні цінності. У Декреті міститься формальний список майна, яке віднесено до валютних цінностей [15]. За Декретом до валютних цінностей віднесено:

1. Валюту України;
2. Платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України;
3. Іноземна валюта;
4. Платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або банківських металах;
5. Банківські метали (золото срібло тощо).

В новому законі «Про валюту і валютні операції» [8] як і в Декреті відсутні визначення ключових понять, важливість яких підкреслювали вітчизняні науковці. Без уваги законодавця знову ж таки залишилися визначення таких понять, як «валюта» та «валютні цінності». Хоча, як такого визначення нема – прослідковується в представленні переліку майна, яке віднесено до валютних цінностей. Як зазначалось раніше, термін «валютні цінності» є загальним терміном, що включає у себе, в тому числі і валюту. Ця логіка прослідковується і в новому законі. Тобто спочатку розкривається загальний перелік, яке ж майно віднесено до валютних цінностей, а потім розкривається кожне поняття окремо. Тобто відповідно до статті 2 ЗУ «Про валюту і валютні операції» валютні цінності – це національна валюта, іноземна валюта та банківські метали. Далі розкривається кожне поняття по пунктах. Але сама побудова викликає деякі питання. Так, якщо у визначенні валютних цінностей спочатку йде національна валюта, то при відкритті цих

складових, спочатку йде іноземна валюта, а потім національна. Якщо законодавець визначав поняття за алфавітом – тоді зрозуміло чому так, але виникає питання, чому у визначенні перелік йде не за алфавітом, а за пріоритетністю.

Також слід зазначити про деякі якісно нові нововведення. Так у Декреті до валютних цінностей законодавець відносить цінні папери, зокрема акції, облігації тощо. У новому законі ж законодавець не відносить подібні цінні папери до валютних цінностей. Хоча вони мають грошовий еквівалент, права на їх власність може переходити від однієї особи до іншої, тобто формально або скоріше помилково таке майно можна віднести до валютних цінностей. Але нагляд за обігом та використанням або одним словом регулювання віднесено до компетенції Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Тобто Національний Банк України не має відношення до цінних паперів і тому цінні папери не можуть бути віднесені до його предмету регулювання. В новому ж законопроекті це виправлено.

Слід звернути увагу на нові поняття, які введено у закон. Новими є поняття електронні гроші, та кошти на рахунках банку. Хоча, загалом, поняття електронні гроші не є новим для законодавства України, до цього у Декреті не було конкретизовано, що електронні гроші є предметом регулювання самого Декрету, але мабуть це малося на увазі. Наприклад є така примітка «у вигляді грошових знаків ... та інших формах». Взагалі, визначення електронних грошей є трішки оманливим. Може визвати асоціації, наприклад, з криптовалютою тощо. Відповідно до пункту 15.1 статті 15 Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів» електронні гроші - одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі. Випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк. Банк, що здійснює випуск електронних грошей, бере на себе зобов'язання з їх погашення. Випуск електронних грошей здійснюється шляхом їх надання користувачам

або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти. Головною відмінністю електронних грошей від грошей на банківських рахунках є спосіб зберігання та переходу електронних грошей від однієї особи до іншої(транзакції) . Перше, гроші будуть зберігатися на картах з спеціальними мікрочіпами – смарт карти. Слід не путати такі карти зі звичайними банківськими картами, які просто дають доступ до рахунку у банку. Суть в тому, що розрахунок такою картою здійснюється в середині платіжної системи. Тобто банки не беруть в них участь, а отже це швидше і дешевше ніж платити відсотки за транзакцію та очікувати здійснення платежу на міжбанку.

Чому саме зараз включили поняття електронних грошей в основний нормативний акт, який регулює валютні відносини? Як відомо, Національний банк України взяв курс на зменшення ролі готівки. Мотивуючи це декількома причинами. По-перше, готівкові гроші є дорогими у випуску та обслуговуванні. По-друге, випуск готівки та взагалі готівка є основним розрахунковим інструментом на тіньовому ринку, тому що готівка не залишає слідів. По-третє, це євроінтеграційні прагнення України та слідування прикладу європейських держав. В Європі безготівковими розрахунками вже давно нікого не здивувати. У Британії наприклад процент безготівкових розрахунків складає всього 4 відсотки від ВВП. У скандинавських країнах ще менше. У Швеції монети та банкноти забезпечують всього 1.8% ВВП.

У 2016 році Національний банк України на конференції «Cashless Ukraine Summit» представив проект розвитку безготівкових розрахунків в Україні. Допомогти в цьому повинна національна платіжна система «Простір». Але сама ця розрахункова система має ряд великих недоліків. Самий основний з них – її ніхто не використовує. За даними НБ України відсоток використання системи «Простір» складає менше 1% . Наступна проблема полягає в тому, що НБ України являє собою головний або єдиний регулятор валютного ринку України- с одного боку. З іншого боку являється засновником платіжної системи – тобто має контролювати своє творіння, а це є конфліктом інтересів.

Такої практики в світі ніде немає. Ще одним значним мінусом є ліміти здійснення розрахунків при користуванні системою «Простір». Тому на разі перспектив та значних плюсів у використанні системи «Простір» немає. Хоча НБ України заявляє про свої амбітні плани зайняти не менше 30% від ринку. Якими методами це буде здійснено і до чого це призведе – питання залишається відкритим.

Одним з перспективних напрямів, який міг би бути врегульований на законодавчому рівні – криптовалюти. Новий закон «Про валюту і валютні операції» не містить положень про криптовалюти, хоча звучали пропозиції щодо включення в цей закон положень для врегулювання цього питання. На даний момент в Верховній Раді України зареєстровані законопроекти, що мають на законодавчому рівні закріпити і врегулювати питання щодо обігу криптовалют на території України.

Законопроекти щодо питань про обіг криптовалют зареєстрований ще в 2017 році. Але законодавці поки, що відкладають розгляд цих законопроектів.

Слід зазначити, що розвиток ринку криптовалют в Україні міг би принести значні кошти шляхом інвестування і сплати податків особами, які мають на меті займатися діяльністю пов'язаною з обігом криптовалют.

1.2 Поняття та види валютних операцій

При детальному розборі питання щодо здійснення валютних операцій слід все ж таки розібратися з поняттям та видами цих самих операцій. Існує багато підходів, до визначення цього поняття. Так, наприклад, ціла низка авторів (О. І. Береславська, О. М. Наконечний, М. Г. П'ясецька [40, с.189]) під валютними операціями розуміють лише обмін однієї валюти на іншу. На думку Пруського О. таке визначення є занадто вузьким [77, С.35-40]. Натомість інші економісти, такі як В. А. Ющенко, В. І. Міщенко, говорячи про валютні операції, наголошують на їх зв'язку із переходом права власності на валютні цінності [92,с.219], враховуючи при цьому використання валютних цінностей

як засобу платежу; ввезення, переказ та пересилання на територію країни та вивезення, переказ і пересилання за її межі валютних цінностей, отримання та надання кредитів, залучення інвестицій тощо. Такий підхід є більш повним і вичерпним, проте містить певну неточність, пов'язану з поняттям переходу прав власності [77, С.35-40].

Словник Національного банку України дає таке визначення валютним операціям: валютні операції – це операції, пов'язані з переміщенням або переходом права власності на валютні цінності. [52] На законодавчому рівні це визначення не закріплене, але закріплено, які саме операції віднесено до валютних. Отже у Декреті під валютними операціями розуміються такі операції:

1. Операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;
2. операції, пов'язані з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
3. операції, пов'язані з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності.

Перелік валютних операцій, які можуть здійснювати комерційні банки визначено у Постанові правління НБ України «Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою» (далі-Постанова).

Береславська О.М. пропонує таку класифікацію: валютні операції поділяються на поточні конверсійні операції з негайною поставкою валюти та поточні депозитно-кредитні операції, а також строкові операції, поставка валюти за якими відбудеться в майбутньому. Поточні конверсійні операції, а також поточні депозитно-кредитні операції становлять основну частку валютних операцій. На них на світових ринках припадає майже 90% обороту ринку [40, С.192]. Слід зазначити, що депозитно-кредитні операції відносяться до неторгових операцій, які розглянемо пізніше. Натомість Чирка Д. пропонує поділяти на чотири види:

- Поточні валютні операції – перекази іноземної валюти, отримання і надання фінансових кредитів на строк не більш як 180 днів, переказ відсотків, дивідендів та інших доходів за вкладками, інвестиціями тощо.

- Валютні операції, пов'язані з рухом капіталу – прямі інвестиції, портфельні інвестиції, придбання цінних паперів, надання й отримання фінансових кредитів на строк понад 180 днів тощо.

- Валютний арбітраж – операції з купівлі-продажу валюти з наступною оберненою угодою з метою одержання доходів від різниці валютних курсів. Розрізняють часовий та просторовий валютні арбітражі, а також простий – за використанням двох валют та складний – декілька валют (валютні арбітражі).

- Конверсійні операції – це угоди агентів валютного ринку щодо обміну обумовлених сум грошової одиниці однієї країни на валюту іншої країни за узгодженим курсом на певну дату [82, С.130-131] .

Натомість В. А. Ющенко та В. І. Міщенко поділяють валютні операції на поточні та термінові. Поточні операції поділяються на готівкові та безготівкові. Поточні безготівкові операції здійснюються банками, валютними біржами та іншими учасниками валютного ринку. Такі поточні операції поділяються на:

- валютна операція «тод»
- валютна операція на умовах «спот»

Також в цю класифікацію слід додати валютну операцію «своп».

Термінові операції поділяються на:

- форвардні угоди (угоди з обміну валют за раніше узгодженим курсом, які укладаються сьогодні, але дата виконання відкладена на визначений термін у майбутньому);
- валютні «свопи» (валютна операція, яка поєднує купівлю або продаж валюти на умовах «спот» із одночасним продажем тієї самої валюти на умовах «форвард»);
- валютні ф'ючерси (контракти угоди на купівлю або продаж стандартизованої суми іноземної валюти за стандартизованою специфікацією

валют та узгодженою ціною) [74 с.219]. Такий поділ є виключно економічним та торкається міжбанківських валютних операцій [91, с.234].

- Але як зазначає Криволапов Б.М. Але найбільш популярною класифікацією валютних операцій є поділ валютних операцій на поточні валютні операції (далі «поточні операції») та операції, пов'язані з рухом капіталів (далі «рух капіталів») [63, С. 172-178]

До поточних валютних операцій відносяться:

- розрахунки за зовнішньоекономічними контрактами;
- перекази заробітних плат, пенсій, аліментів та інших неторгових платежів;
- переказ дивідендів, відсотків за кредити, роялті та інших платежів за використання об'єктів інтелектуальної власності;
- інші операції.

До операцій, пов'язаних з рухом капіталів, слід віднести:

- інвестиції;
- надання та отримання довгострокових кредитів в іноземній валюті;
- заохочення та розміщення коштів в іноземній валюті на вкладні рахунки;
- інші операції [62, С.344-350].

На сьогоднішній день це найбільш популярна класифікація валютних операцій, яка застосовується провідними міжнародними фінансовими організаціями, та також передбачена в українському законодавстві [62, С.344-350]. Дійсно подібні положення зустрічаються в Постанові № 281, яка регулює порядок торгівлею валюти [16] , але не у вигляді класифікації, а у вигляді передбачених видів операцій, які здійснюють суб'єкти.

Як бачимо таких класифікацій існує дійсно багато як і думок про них. Береславська О.І. зазначає, що 90% світових валютних операцій припадає на конверсійні та кредитно-депозитні операцій. Тому зупинимося спочатку на конверсійних. Конверсійні операції пов'язані з купівлею та продажом валюти на різних умовах. В залежності від умов кожна з цих операцій має свою назву. Конверсійні поділяються на дві групи: поточні конверсійні операції та

термінові валютні конверсійні операції. В свою чергу поточні конверсійні операції поділяються в залежності від дати поставки:

- валютна операція на умовах "тод"(від англ. - today) - валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в день укладення договору [64, С.69-70];

- валютна операція на умовах "том"(від англ. tomorrow) - валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в перший робочий день після дня укладення договору [64, С.69-70];

- валютна операція на умовах "спот"(від англ spot – негайно, на місці) - валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції на другий робочий день після дня укладення договору [64, С.69-70];

Фактично є двостороннім контрактом, за яким одна зі сторін передає певну кількість однієї валюти в обмін на обумовлену кількість іншої валюти, обчисленої за узгодженим обмінним курсом, від протилежної сторони угоди протягом двох робочих днів з дня укладання договору. Виключенням є канадський долар, передача якого відбувається на наступний робочий день. Назва “спот” не означає, що валютна операція обов’язково відбувається в день укладення угоди. Цей термін був необхідний для дотримання договірними сторонами всіх умов здійснення операції [40, с.135].

Термінові валютні операції поділяють на:

- Форвардні операції або операції на умовах форвард - валютна операція за форвардним договором, умови якого передбачають виконання цієї операції (з поставкою валюти за договором) пізніше ніж на другий робочий день після дня укладення договору [40, с.140];

Діють такі угоди на основі форвардних контрактів або договорів. Відповідно чи чинного законодавства форвардний договір – це стандартний документ, який засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) іноземну валюту у визначений час та на визначених умовах у майбутньому з фіксацією цін такого продажу під час укладення такого договору [40, с.140]. Форвардні угоди є позабіржовими угодами, які не мають

чіткої стандартизації щодо суми, строків виконання тощо. Хоча більшість угод укладається на строк від 1 до 3 місяців.

- Опціони або опціонний контракт - називається контракт, відповідно до якого одна особа надає іншій особі право купити або продати стандартну кількість певного активу за певною ціною в межах певного періоду. Актив, що поставляється згідно з опціонним контрактом, називають базовим. Предметом опціону можуть бути як матеріальні активи, так і фінансові: акції, фондові індекси, облігації, валюти, валютні ф'ючерси та ін. [40, с.141]. Також опціонні контракти мають свої підвиди в залежності від прав, які може набути покупець при покупці певного опціону: Опціон колл - контракт, що надає покупцеві опціону право купити стандартну кількість базового активу; продавець опціону зобов'язаний продати цей актив. Тобто тут можливі дві операції купівлі/продажу. Перша — придбання опціону колл, друга — придбання базового активу у продавця опціону згідно з його умовами. Але друга операція не є обов'язковою, а здійснюється за бажанням покупця опціону. Далі йде опціон пут - — це контракт, що надає покупцеві опціону *право продати* (а не купити, на відміну від опціону колл) стандартну кількість базового активу. Тобто тут також можливі дві операції купівлі/продажу. Перша — придбання опціону пут, друга — продаж базового активу продавцеві опціону. Але друга операція також не є обов'язковою, а здійснюється за бажанням покупця опціону [40, с.143].

- Ф'ючерсні операції – це операція купівлі або продажу того чи іншого фінансового інструменту за завчасно узгодженою ціною протягом визначеного місяця у майбутньому (у визначений день цього місяця).[76, с.55] Як зазначає Чирка Д. ринок валютних ф'ючерсів є особливим видом необоротних форвардних операцій. Його особливостями є фіксовані терміни виконання і обсяг операції. На відміну від ринку форвардів, ринок валютних ф'ючерсів є централізованим і всі операції виконуються на ньому в спеціальних торгових залах (trading floors). Хоча ринок спотів і ринок ф'ючерсів тісно зв'язані між собою, між ними є деякі відмінності, що створюють можливості для арбітражу.

Існує ряд переваг валютних ф'ючерсів, наприклад, вони доступні для всіх учасників ринку, включаючи фізичних осіб [82, С. 130-131].

Далі йде операція своп. Деякі автори вважають таку операцію підвидом ф'ючерсної операції [82, С.130-131], деякі відокремлюють її і розглядають як самостійний вид валютної операції. Отже операція своп або валютний своп –це обмін потоками двох валют за певний період у майбутньому між сторонами угоди. Валютні свопи поділяють на свопи з фіксованими ставками та свопи з плаваючими ставками (процентні свопи) : Свопи з з фіксованими ставками, що являють собою комбінацію конверсійних угод з різними датами валютування (більш відомі як валютні свопи (currency swap). Вони здебільшого використовуються на ринку forex). В цей же час свопи з плаваючими процентними ставками (процентні або валютно-процентні свопи), що являють собою обмін активами або зобов'язаннями (вираженими в одній або в різних валютах). Вони переважно використовуються на ринку капіталів. Також свопи прийнято класифікувати за такими ознаками:

1) За терміном укладення:

- простий своп (стандартний) — перша конверсійна угода укладається на умовах спот, а зустрічна операція — на умовах форвард (наприклад, свопи типу спот/тиждень (spot/week), спот/місяць (spot/month) і т. д.);

- своп форвард/форвард — перша конверсійна угода укладається на умовах форвард, а зустрічна операція — теж на умовах форвард, але на більш тривалий термін;

- своп із датами валютування до спота — перша конверсійна угода укладається з датою валютування до спота, а зустрічна операція — на умовах спот (свопи типу тому/нект (tom/next), тод/нект (tod/next) і тод/спот (tod/spot)).

2) За типом укладення:

- своп типу buy/sell (b/s) — якщо в першій конверсійній операції валюта купується, а в зустрічній операції — продається.

- своп типу sell/buy (s/b) — якщо в першій конверсійній операції валюта продається, а в зустрічній операції — купується [40, с.204].

Як бачимо існує багато видів конверсійних операцій і кожна з них має свої особливості здійснення.

Чирка Д. вважає, що необхідним чітко розмежувати види валютних операцій з метою їх достовірної оцінки та подальшого відображення в бухгалтерському обліку. Існує потреба у встановленні умов здійснення конверсійних операцій для зменшення ризику їх невиконання сторонами договору, а також проблема визначення ціни продавця і покупця валютних цінностей [82, С.130-131]. Проблема регулювання ринку і поведінки його учасників не є новою для України. Але в умовах кризи, яка почалась 1991 і не закінчується до сьогоднішнього дня Україні потрібен структурний підхід до виправлення проблем пов'язаних з ринком валюти.

1.3 Загальні правила здійснення валютних операцій у господарській діяльності

Все глибша інтеграція України та української економіки в світову торгівлю, неможливість роботи та розвитку суб'єктів господарювання лише в межах внутрішнього ринку зумовлює необхідність пошуку закордонних партнерів, що в свою чергу спонукає до здійснення розрахункових та валютних операцій. Тому обізнаність у правилах здійснення валютних операцій відіграє одну з ключових ролей у контексті уникнення проблем з всебачущими органами валютного контролю та уникнення непорозумінням з контрагентами. На даний момент в українському законодавстві існує ціла низка нормативно-правових актів, які так чи інакше зачіпають регулювання валютних операцій. Основними з них є Декрет Кабінету міністрів «про систему валютного регулювання і валютного контролю», а також Закон України «про порядок здійснення розрахунків у іноземній валюті». Хоча у червні 2018 року Верховною Радою України було прийнято новий закон «Про валюту» у

перехідних положенням зазначено, що він набуває чинності через 6 місяців з дня, наступного після дня його опублікування, але про цей закон пізніше. Отже, ще є мінімум 6 місяців до набуття чинності цього закону, тому слід звертатися до вищевказаних документів за допомогою в питаннях пов'язаних з правилами валютних операцій.

Головною особливістю діючого законодавства є ліцензування валютних операцій. Національний банк України видає генеральні та індивідуальні валютні ліцензії, на валютні операції, які згідно з Декретом підпадають під режим ліцензування. Отже існує два види ліцензій – індивідуальні та генеральні. Тобто два види ліцензії. Одна ліцензія(генеральна) видається установам (банкам і небанківським фінансовим установам) на безстроковій основі. Тобто отримавши таку ліцензію банк або фінансова установа вправі здійснювати свої валютні операції без отримання будь-яких додаткових дозволів. Також отримання генеральної ліцензії надає таким банкам і фінансовим установам статус уповноваженої особи.

Індивідуальна ліцензія видається фізичним і юридичним особам, які не мають статусу уповноваженої особи на здійснення окремої валютної операції.

Розглянемо генеральні ліцензії. Відповідно до статті 5 Декрету, НБ України видає генеральні ліцензії на здійснення своєї діяльності комерційним банкам та іншим фінансовим установам, а також національному оператору поштового зв'язку на здійснення операцій, що не потребують індивідуальних ліцензій, на весь період дії режиму валютного регулювання. Тобто, щоб вести свою господарську діяльність, яка пов'язана зі здійсненням валютних операцій, банки та фінансові установи мають отримати ліцензію від НБ України.

Порядок отримання цих ліцензій регулюються окремими нормативно-правовими актами. Так для комерційних банків це Постанова НБ України № 281 «Про затвердження Положення про порядок надання банкам і філіям іноземних банків генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій» (далі

– Положення) [28]. Ці положення охоплюють весь спектр питань пов'язаних з отриманням банками генеральних валютних ліцензій.

Порядок і особливості реєстрації фінансової установи та отримання нею генеральної ліцензії ми розглянемо пізніше.

Повертаючись до індивідуальних ліцензій слід зазначати, що є декілька нормативно-правових актів, які регулюють це питання. Це, звичайно, Декрет у якому наявні основні положення щодо індивідуальних ліцензій, а також спеціальні нормативно-правові акти.

В національному законодавстві існують наступні види індивідуальних валютних ліцензій:

- 1) індивідуальна ліцензія на розміщення валютних цінностей на рахунках за межами України;
- 2) індивідуальна ліцензія на здійснення інвестиції за кордон;
- 3) індивідуальна ліцензія на переказування іноземної валюти за межі України з метою придбання облігацій зовнішніх державних позик України;
- 4) індивідуальна ліцензія на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу;
- 5) індивідуальна ліцензія на використання іноземної валюти на території України як застави;
- 6) індивідуальна ліцензія на вивезення (пересилання) за межі України валютних цінностей;
- 7) індивідуальна ліцензія на ввезення (пересилання) валюти України в Україні;
- 8) індивідуальна ліцензія на переказування за межі України іноземної валюти з метою надання резидентом позики в іноземній валюті нерезиденту;
- 9) індивідуальна валютна ліцензія на право переказування за межі України іноземної валюти для оплати банківських металів.

Видає такі ліцензії Національний банк України. Порядок отримання таких ліцензій, як правило, регулює окремий нормативно-правовий акт. Це може бути або інструкція або положення. Порядок отримання таких ліцензій розглянемо

на прикладі операції по розміщенню валютних цінностей на рахунках за межами України. Порядок отримання регулює Постанова НБ України № 485 від 14.10.2004 Положення «про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на розміщення резидентами (юридичними та фізичними особами) валютних цінностей на рахунках за межами України» [27].

Розпочнемо з строків та порядку отримання. Відповідно до Положень індивідуальна валютна ліцензія для юридичних осіб та фізичних осіб підприємців складає 1 рік, а для фізичних осіб 3 роки. Дуже короткий строк особливо для бізнес. Це означає, що кожен рік треба проходити процедуру отримання ліцензії заново. Відповідно до пункту 2.8 Інструкції. Документи та копії документів, на підставі яких Національним банком була видана ліцензія або змінені умови ліцензії, зберігаються згідно з порядком, установленим Національним банком. Зазначені документи не можуть бути використані для видачі заявнику іншої індивідуальної ліцензії Національного банку. Тобто як і було сказано вище, треба подавати всі документи заново. Хоча, якщо подивитися на перелік документів, які треба, щоб отримати індивідуальну ліцензію для підприємця в цьому випадку логіка присутня. Отже відповідно до пункту 3.1 для отримання індивідуальної валютної ліцензії заявник (юридична особа або фізична особа підприємець) подає такі документи:

- заяву про видачу індивідуальної ліцензії на розміщення резидентом валютних цінностей на рахунках за межами України;
- розгорнутий (постатейний) щомісячний кошторис, у якому зазначаються джерела надходжень валютних цінностей на рахунок та напрями їх списання на період, що потребує ліцензування, за підписом заявника (уповноваженої особи заявника);
- довідку заявника в довільній формі про його відкриті поточні рахунки в уповноважених банках. Довідка повинна містити інформацію про найменування уповноваженого(их) банку(ів), валюту(и) рахунку(ів), дату(и) відкриття рахунку(ів), залишки коштів на рахунку(ах), загальний(і) обсяг(и) зарахування та списання коштів за рахунком(ами) не менше ніж за останні

шість місяців. Інформація зазначається в довідці станом на дату складання заяви на отримання ліцензії. Довідка підписується заявником (уповноваженою ним особою).

Отримання ліцензії фізичними особами, які не займаються підприємницькою діяльністю буде потрібний для отримання індивідуальної валютної ліцензії такий набір документів:

- заяву про видачу ліцензії;
- копії відповідних сторінок паспорта або документа, що його замінює, які містять останнє фото, прізвище, ім'я, по батькові, дату народження, серію і номер, дату видачі та найменування органу, що видав документ, реєстрацію місця проживання громадянина;
- документи або їх копії (інформація) про наявність джерел походження коштів фізичної особи (заявника), у тому числі коштів, що є спільною сумісною власністю подружжя, у сумі, достатній для здійснення переказу коштів на підставі ліцензії. Такими документами (інформацією) можуть бути податкові декларації про майновий стан і доходи/податкові декларації платника єдиного податку фізичної особи-підприємця з відміткою контролюючого органу України про їх отримання, довідки (відомості) контролюючого органу України про суми виплачених доходів та сплачених податків, інформація з офіційного сайту Національного агентства з питань запобігання корупції з декларацій про майновий стан і доходи, які подавалися на виконання вимог законодавства у сфері запобігання корупції, договори про продаж рухомого та/або нерухомого майна, інші документи, які підтверджують джерела походження коштів фізичної особи (заявника). Джерелом походження коштів фізичної особи (заявника), у тому числі коштів, що є спільною сумісною власністю подружжя, може бути: заробітна плата та/або інші виплати і винагороди, які виплачені (надані) у зв'язку з трудовими відносинами, доходи, отримані від господарської/незалежної професійної діяльності, доходи, отримані від операцій з продажу об'єктів рухомого та/або нерухомого майна, інвестиційний

прибуток, успадковані кошти, інші виплати відповідно до умов цивільно-правових правочинів.

Вартість розгляду заяви на видачу індивідуальної ліцензії на розміщення валютних цінностей за межами України складає 4 тисячі гривень. Ключове слово розгляду, адже розгляд не означає позитивну рішення НБ України [27].

С прийняттям нового валютного закону, ситуація в українському законодавстві докорінно змінюється. Вводяться нові принципи валютного регулювання, які покликані полегшити життя громадян України, а також бізнесу. Зокрема основний принцип нового закону – це свобода здійснення валютних операцій. Цей принцип передбачає:

право фізичних та юридичних осіб - резидентів укладати угоди з резидентами та (або) нерезидентами та виконувати зобов'язання, пов'язані з цими угодами, у національній валюті чи в іноземній валюті, у тому числі відкривати рахунки у фінансових установах інших країн;

право фізичних та юридичних осіб - резидентів придбавати валютні цінності, активи за кордоном, переміщувати через митний кордон України валютні цінності [8].

Тобто раніше для того, щоб здійснити будь-яку валютну операцію потрібно було отримувати індивідуальну валютну ліцензію. Для того, щоб її отримати потрібно було зібрати велику купу документів, хоча і це не гарантувало її отримання. Зараз, після прийняття цього законопроекту такі операції більше не потребують значної уваги НБ України. Але не все так просто. Відповідно до статті 8 цього закону, якщо сума транскордонного переказу дорівнює або є більшою за 10 тисяч євро за офіційним курсом валют, встановленим Національним банком України на день переміщення через митний кордон України, то такий переказ підлягає декларуванню у центральному органі виконавчої влади, який реалізує державну податкову і митну політику України. Цікавим є питання чому саме євро виражена сума, а не в доларах США, адже це є сама ходова валюта, як в Україні так і в світі, але, мабуть, воно залишиться без відповіді.

Слід зазначити, хоча більше і не буде такого жорсткого нагляду за здійсненням валютних операцій, це не означає, що вони будуть невидимими для держави. Відповідно до статті 10 цього закону уповноважені банки мають надавати НБ України всю інформацію про здійсненні валютні операції суб'єктами через ці банки, а також здійсненні операції самою установою. Далі в цій же статті визначено порядок. Відповідно до п.4 ст. 10 Національний банк України визначає зміст, форму, періодичність, строки, спосіб та порядок надання інформації про валютні операції відповідно до цієї статті та зобов'язань України щодо обміну інформацією, передбачених міжнародними угодами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1]. Тобто НБ України, фактично, може в будь-який час завітати до відповідного банку та вимагати дані в формі, якій заманеться НБ України. В цей же час таке не точне трактування наводить на думку, що пізніше правління НБ України прийме якісь нормативні акти, які будуть містити положення про форми та строки подачі побідних звітів. Якщо проводити паралель з податковим законодавством, то в ньому(податковому законодавстві) чітко визначенні всі аспекти, щодо форми та строків подачі звітів. Вживаючи слово «звіт» , я виходжу з п1 статті 10 в якій вказано, що уповноважені установи **зобов'язані** надавати інформацію, фактично звітувати про вчинені валютні операції.

Хоча індивідуальні ліцензії стають історією, генеральні ліцензії ніхто не відміняв. Хоча сам термін «генеральна ліцензія» не вживається. Тепер це ліцензія Національного Банку України. Як і раніше у новому законі визначено, які установи потребують для своєї діяльності валютні ліцензії – це банки, фінансові установи та оператори поштового зв'язку. Тут дещо змінена термінологія. В статті 5 Декрету зазначено, що генеральні ліцензії видаються комерційним банкам та іншим фінансовим установам України, національному оператору поштового зв'язку на здійснення валютних операцій, що не потребують індивідуальної ліцензії, на весь період дії режиму валютного регулювання [8].

В новому ж законі відсутній прикметник «комерційний». Можливою причиною є те, що все не актуально розділяти банки на комерційні і некомерційні. Адже раніше, наприклад, Ощадбанк не надавав і 10% від послуг, які він надає зараз. Також слід звернути увагу на національного оператора поштового зв'язку. У новому законі визначено «оператори поштового зв'язку» слово «національний» відсутнє. Тим самим, можливо, держава поступається монополією на поштовий зв'язок і дозволяє іншим підприємствам, які надають поштові послуги здійснювати валютні операції.

Новим валютним законом передбачено, що валютні ліцензії видаються безстроково, хоча це є формальністю. Як і раніше Національний Банк в праві проводити планові перевірки банків та позапланові. Порядок і строки цих перевірок зазначено у статті 71 Закон України «Про банки і банківську діяльність». По результату цих перевірок НБ України має право приймати рішення про відкликання (анулювання) банківської ліцензії. Також законодавець вказав на право звернення за судовим захистом у разі, якщо НБ України допустить діяння, яке суперечить чинному законодавству. Хоча право на судових захист є невід'ємний конституційним правом, це добре, що законодавець нагадує про його існування. Не всі громадяни в Україні добре обізнані про свої права, таке нагадування є скоріше позитивною тенденцією.

Величезним «але» у законі про валюту є передбачені ним засоби захисту у разі економічної кризи. Відповідно до пункту 1 статті 12 нового валютного закону Національний банк України за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави, має право запровадити такі заходи захисту:

- 1) обов'язковий продаж частини надходжень в іноземній валюті у межах, передбачених нормативно-правовими актами Національного банку України;
- 2) встановлення граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів;

- 3) встановлення особливостей здійснення операцій, пов'язаних із рухом капіталу;
- 4) запровадження дозволів та (або) лімітів на проведення окремих валютних операцій;
- 5) резервування коштів за валютними операціями;
- 6) заходи відповідно до статті 7-1 Закону України "Про Національний банк України", виключний перелік яких визначається нормативно-правовими актами Національного банку України.

Таким чином НБ України має повноваження використовувати всі інструменти валютного регулювання, які передбачені в діючому законодавстві і діють на даний момент.

Після подій 2013-2014 років економіка України зазнала значних змін. Проявляються всі ознаки системної кризи та проблеми у забезпеченні стабільного платіжного балансу. Таким чином залишається відкритим питання, який вплив буде мати на курс гривні така валютна лібералізація і не спричинить це безконтрольний валютний відтік з країни.

1.4 Характеристика правопорушень та відповідальність за них у сфері регулювання валютних операцій

Відповідальність за валютні правопорушення передбачена великою кількістю різних нормативно-правових актів, при цьому деякі правопорушення дублюються у різних нормативно-правових актах. Разом з тим, у чинному законодавстві відсутні такі важливі визначення як: «валютні правопорушення», «валютно-правова відповідальність» та «фінансова відповідальність за валютні правопорушення»[58, с.134].

Перед тим, як більш детально розглядати кожен з видів відповідальності варто визначити такі важливі поняття як правопорушення у сфері валютних операцій та юридична відповідальність за порушення валютного законодавства.

Є.В. Карманов під порушення валютного законодавства розуміє недотримання правових норм, які регулюють порядок укладення угод з валютними цінностями всередині країни, угод між юридичними та фізичними особами різних країн, а також порядок ввезення, вивезення, переказування та пересилання з-за кордону та за кордон валюти України та іноземної валюти, інших валютних цінностей[59,с.356]. На противагу цій думці є думка Л.М. Кравченко, яка вважає, що валютне правопорушення – це різновид адміністративного правопорушення (проступку), оскільки санкції, що застосовуються до суб'єктів валютного правопорушення мають адміністративно-правову природу. На її думку, валютне правопорушення – це протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), яке вчинене учасником валютних правовідносин навмисно або з необережності і за яке валютним законодавством України встановлена адміністративна відповідальність [60, С. 134-141]. На нашу думку під правопорушенням у сфері валютних операцій розуміють незаконне, протиправне, діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом (або учасником) валютних правовідносин, яке грубо порушує чинне валютне законодавство, тобто за яке передбачено юридичну відповідальність. Як і будь-яке правопорушення воно є завжди шкідливим для людини, суспільства та держави.

Юридична відповідальність за порушення у сфері валютних операцій – це настання негативних наслідків для суб'єктів(учасників) валютних правовідносин за порушення чинного валютного законодавства [42].

Визначивши основні поняття доцільно буде розглянути кожен з видів окремо. Розглядаючи адміністративну відповідальність за порушення валютного законодавства слід дослідити кого можна притягнути до відповідальності за порушення валютного законодавства та які покарання можуть бути накладені за такі правопорушення.

Суб'єктами, які притягаються до відповідальності в залежності від виду адміністративного правопорушення можуть бути як фізичні особи, так і посадові особи підприємств, організацій, тощо. В залежності від

правопорушення існує декілька видів санкції: 1) попередження; 2) штраф; 3) конфіскація валютних цінностей. Перш за все варто визначити правопорушення та санкції за ці правопорушення. Отже Кодекс України про адміністративні правопорушення [4] (далі -Кодекс) передбачає такі адміністративні правопорушення та санкції за них:

Ст. 162 Кодексу передбачає санкцію у вигляді попередження або накладення штрафу у розмірі від 30 до 44 неоподаткованих мінімумів та конфіскацію валютних цінностей за порушення правил про валютні операції, а саме незаконні скуповування, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави. Рішення судів у таких випадках залежить від суми валютних цінностей, з якою були проведені незаконні операції. Наприклад у постанові Теофіпольського районного суду Хмельницької області по справі № 685/305/18 суддя, при повній доведеності вини правопорушника, звільняє його від відповідальності у зв'язку з малозначністю вчиненого, так як сума незаконної валютної операції дорівнювала 1 долару США [36]. В аналогічній справі №167/74/18 Рожищенський районний суд Волинської області також звільняє особу від відповідальності у зв'язку з малозначністю вчиненого. Хоча сума в цій справі дорівнює 100 долларам США [33]. Можна дійти висновку, що суддя на свій розсуд визначає, яка сума є малозначимою. Також іноді судді визнають осіб винними та виносять постанови про притягнення до адміністративної відповідальності у вигляді попередження та конфіскації валютних цінностей. Така позиція суду відображена у постанові Дубровицького районного суду Рівненської області від 14.03.2018 по справі №560/372/18 [34].

Ст. 162-1 Кодексу передбачає накладення штрафу у розмірі від 600 до 1000 неоподаткованих мінімумів за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, умисне ухилення службових осіб підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності або громадян - суб'єктів підприємницької діяльності від повернення в Україну у передбачені законом строки виручки в іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) або інших

матеріальних цінностей, отриманих від цієї виручки, а також умисне приховування будь-яким способом такої виручки, товарів або інших матеріальних цінностей. Ті ж самі дії вчинені у особливо великих розмірах тягнуть покарання у вигляді від 3000 до 5000 неоподаткованих мінімумів.

Контролюючим органом, який виявляє правопорушення в даному випадку виступає органи ДФС України шляхом перевірок порядок здійснення яких передбачено чинним Податковим кодексом України (далі- ПК України) [5]. Як показує судова практика найчастіше всього правопорушення передбачене цією статтею виявляється в ході саме позапланової документальної перевірки (ст. 78 ПК України). А посадовою особою, частіше всього, в подібних справах є або директор, або бухгалтер Це підтверджує ряд рішень:

Справа № 446/186/18 постанова судді Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 19.02.2018 [35];

Справа № 658/4618/17 постанова судді Каховського міськрайонного суду Херсонської області від 01.03.2018 [37];

Справа № 761/46778/17 постанова судді Шевченківського районного суду м. Києва від 13.02.2018 [38].

Ст. 162-2 Кодексу передбачає накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків. Дії, передбачені ч. 1 цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке саме правопорушення,-

тягнуть за собою накладення штрафу від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ще одним видом відповідальності, який передбачає Декрет – це фінансова відповідальність. Питання щодо фінансової відповідальності визначені у Декреті та у ряді інших нормативно-правових актів. Зокрема Декрет визначає повний спектр питань щодо обігу валюти і контролю за цим процесом, а також правопорушення, розмір та вид санкцій та перелік органів валютного контролю.

Однією з відмінностей між цими видами відповідальності є те, що фінансові санкції(відповідальність) можна накладати також на юридичних осіб, а саме на фінансові установи, банки та на національного оператора поштового зв'язку. У Постанові Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про валютний контроль» №49 від 08.02.2000(далі- Постанова) [32] визначено чітке розмежування повноважень щодо застосування фінансових санкції передбачених статтею 16 Декрету. Санкції застосовуються Національним банком до банків, інших фінансових установ та національного оператора поштового зв'язку, а органами державної податкової служби - до інших резидентів і нерезидентів України [32].

Стаття 16 Декрету визначає, що є правопорушенням, а також відповідальність, яка настає за такі діяння. Кадькаленко С.Т. виділяє такі види фінансової відповідальності: штраф у розмірі, еквівалентному вартості валютних цінностей, на суму яких відбулося порушення; штраф у сумі, що встановлюється Національним банком України; позбавлення ліцензії Національним банком України; виключення з Республіканської книги реєстрації банків та інших кредитно-фінансових установ [58, с. 149].

Отже за ст. 16 Декрету існують такі види правопорушень та відповідальність за них:

1.

за здійснення операцій з валютними цінностями, що передбачені п. 2 ст. 5 цього Декрету, без одержання генеральної ліцензії Національного банку України - штраф у сумі, еквівалентній сумі (вартості) зазначених валютних цінностей;

2.

за здійснення операцій з валютними цінностями, що потребують одержання ліцензії Національного банку України згідно з п. 4 ст. 5 цього Декрету, без одержання індивідуальної ліцензії Національного банку України - штраф у сумі, еквівалентній сумі зазначених валютних цінностей;

3.

за торгівлю іноземною валютою банками та іншими фінансовими установами, національним оператором поштового зв'язку без одержання ліцензії Національного банку України та (або) з порушенням порядку й умов торгівлі валютними цінностями на міжбанківському валютному ринку України, встановлених Національним банком України, - штраф у сумі, еквівалентній сумі (вартості) зазначених валютних цінностей, або виключення з Республіканської книги Банків;

4. за невиконання уповноваженими банками обов'язків, передбачених пунктом 4 статті 4 цього Декрету, а також за невиконання уповноваженими банками, фінансовими установами та національним оператором поштового зв'язку обов'язків, передбачених пунктом 2 статті 13 цього Декрету, - позбавлення генеральної ліцензії Національного банку України на право здійснення валютних операцій або штраф у розмірі, що встановлюється Національним банком України;

5. за порушення резидентами порядку розрахунків, установленого статтею 7 цього Декрету, - штраф у розмірі, еквівалентному сумі валютних цінностей, що використовувалися при розрахунках, перерахованій у валюту України за обмінним курсом Національного банку України на день здійснення таких розрахунків.

Зі прийняттям нового валютного закону дещо змінилася відповідальність за порушення валютного законодавства. Якщо раніше Декрет передбачав відповідальність для банків, які порушили валютне законодавство то в новому законі про валюту міститься відсилка на Закон України «про банки і банківську діяльність» у статті 73 якого визначені заходи впливу, які можуть бути застосовані НБ України у разі порушення валютного законодавства. Хоча в самій статті 73 закону про банки на разі відсутнє слово «валютне», але перехідних положеннях Закон України «Про валюту і валютні операції» вказано на те що треба ввести зміни до статті 73 і змінити в абзаці першому слово «банківського» на слова «банківського, валютного». Заходи, які НБ

України може застосовувати до правопорушників передбачені статтею 73 Закону України «про банки і банківську діяльність» [7].

Але в цій статті не вказано, які саме заходи передбачені для правопорушника у разі недотримання вимог валютного законодавства. У Декреті у частині, що передбачала відповідальність за порушення все ж таки передбачено правопорушення і одразу відповідальність за нього. Як і в більшості нормативних актах які містять у собі положення про правопорушення і відповідальність за це. Зовсім не зрозуміло, що ж це за правопорушення за які встановлена така велика кількість заходів впливу. У статті 14 нового закону про валюту також не вказано, які діяння є правопорушеннями, а лиш вказано, що за них є відповідальність. На мою думку це є підтвердження висновків, які я робив раніше тут. Ця відповідальність передбачена саме за умов введення заходів захисту. З одного боку валютна лібералізація з іншого боку закон, який стоїть на низькому старті і дозволяє відкотити законодавство до стану, в якому воно знаходиться зараз.

Щодо порядку застосування заходів впливу – тут майже без змін. Як і раніше застосовувати заходи впливу до банків – уповноважений НБ України. До юридичних осіб – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову і митну політику (ДФС). Також новий закон установлює строк протягом якого може застосовуватися відповідальність за порушення валютного законодавства. Відповідно до пункту 2 статті 15 заходи впливу можуть бути застосовані протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через три роки з дня його вчинення. Іншими словами строк притягнення до відповідальності складає три роки. Звичайно це значний строк. Аналогічний строк зустрічається у податковому законодавстві та банківському законодавстві. Фактично у новому законі про валюту продублювали строки. Цей строк був і раніше. Тому не слід розглядати це як нововведення, скоріше за все це зроблено для зручності, тому що раніше треба, щоб визначити ці строки спочатку треба було визначити хто його вчинив відповідно до цього контролюючий орган, потім відкрити відповідний нормативний акт. Хоча як я і

зазначав, що строки не змінилися. Але дізнатися для звичайних людей тепер це все значно простіше.

Як бачимо новий закон має тенденцію розмежовувати види відповідальності за суб'єктом вчинення. Для фінансових установ відповідальність за вчинення валютних правопорушень передбачає новий валютний закон. До уповноважених установ (крім банків) тобто до фінансових установ новий закон передбачає наступні види відповідальності:

- письмове застереження;
- обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів валютних операцій;
- штрафні санкції;
- зупинення або відкликання (анулювання) ліцензії на здійснення валютних операцій.

Але в той же час відсутній розмір штрафів, також на який період може бути обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих валютних операцій не зазначено. Це дуже серйозне питання, яке не може залишатися без відповіді. Контролюючим органом для уповноважених фінансових установ відповідно до статті 15 Закон України «Про валюту і валютні операції» є Національний банк України. Тому слід очікувати прийняття окремої постанови правління НБ України про розміри штрафних санкцій тощо.

Також новий закон передбачає єдиний вид відповідальності для юридичних осіб, які не є уповноваженими особами – штраф, тобто фінансову відповідальність. Відповідно до нового валютного закону контролюючим органом для не уповноважених юридичних осіб є центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну податкову і митну політику. Відповідно до цього порядок притягнення та розмір штрафних санкцій передбачено в податковому кодексі України. Хоча в самому податковому кодексі ще немає змін відповідно до нового закону. В перехідних положеннях теж немає змін до чинного податкового законодавства. Більш того в розділі про відповідальність Податкового кодексу взагалі не зустрічається слово «валюта» і

будь-які похідні від нього. В листі ДФС №9929/7/99-99-10-02-02-17 від 10.11.2014 є висновок що застосування санкцій державною фіскальною службою передбачених Декретом щодо порушників валютного законодавства не віднесено до повноважень цієї служби. Також слід звернутися до самого податкового кодексу України у статті 5 ПКУ зазначено, що поняття, правила та положення, установлені цим Кодексом та законами з питань митної справи, застосовуються виключно для регулювання відносин, передбачених статтею 1 цього Кодексу. Відповідно до статті 1 ПК України податковий кодекс регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків, а також відповідальність за порушення податкового законодавства. Як бачимо ні слова про валютні відносини. Хоча у розділі про відповідальність зустрічається положення про притягнення за правопорушення іншого законодавства, контроль за яким покладено на органи ДФС, але немає уточнення, яке саме це законодавство. Все ж таки законодавцю слід більш чітко прописати повноваження органів ДФС та їх сферу контролю і ввести відповідні зміни та доповнення в податковий кодекс України. А також виникає питання, а за що саме ДФС буде притягувати до відповідальності неуповноважені юридичні особи? Якщо в нас вже гуманізація і валютні операції здійснюються за принципом свободи здійснення таких операцій. Згідно статті 8 Закон України «про валюту і валютні операції» транскордонне переміщення фізичними особами валютних цінностей у сумі, що дорівнює або перевищує еквівалент 10 тисяч євро за офіційним курсом валют, встановленим Національним банком України на день переміщення через митний кордон України, підлягає письмовому декларуванню центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову і митну політику, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Відповідно до цього

відповідальність може бути встановлена за неподання або несвоєчасне подання цієї декларації до відповідного органу.

Також з новим законом про валюту зазнає змін Кодекс України про адміністративні правопорушення. Так у перехідних положеннях закону про валюту зазначено, що в прийнятті цього закону низка інших законодавчих актів втрачає чинність. Серед них Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті». Відповідно до цього стаття 162-2 КУпАП Ухилення від повернення виручку в іноземній валюті буде виключена з кодексу про адмін. правопорушення.

Ще однієї зміною є значне збільшення санкції за порушення передбачене статтею 162 КУпАП Порушення правил про валютні операції. На разі санкція цієї статті передбачає покарання у вигляді штрафу у розмірі від 30 до 44 неоподаткованих мінімумів громадян. Це приблизно від 510 грн до 748. Зміни, які принесе новий закон посилює відповідальність за правопорушення. З вводом в дію нового закону санкція буде дорівнювати від однієї тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян до трьох. Це відповідно від 17 тисяч до 51. Це дуже значне посилення відповідальності. При мінімальній зарплаті у 3.6 тисячі грн [5]. Це при проголошено курсі валютної лібералізації. Це ж саме стосується і статті 166-5. Яка зазнає теж деяких змін. Назва статті буде змінено і доповнено слово «валютного». Тепер ця стаття звучить як «Порушення банківського, валютного законодавства, законодавства, яке регулює переказ коштів в Україні, нормативно-правових актів Національного банку України або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку. Також додана частина шоста такого змісту: "Порушення вимог валютного законодавства

– тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб уповноважених установ від трьох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян". Це зміни є теж не менш фантастичними. Виходить штраф у розмірі від 51 до 68 тисяч гривень. Вкрай важко підібрати слова, щоб описати такий розмір штрафу, та мабуть ще важче законодавцю буде обґрунтувати такі

цифри. Знову ж таки дивлячись на середню заробітну плату і економічний стан в Україні, запроваджувати такі штрафи м'яко кажучи дивно. З іншого боку можна запровадити штраф у розмірі хоч 50 тисяч неоподаткованих мінімумів – питання: хто зможе заплатити такий штраф?

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ

2.1 Правовий статус Національного банку України як головного регулятора валютних операцій

В кожній країні незалежно від економічної і політичної системи існує орган, який стоїть на вершині банківської системи та забезпечує і регулює відносини, що виникають у процесі обігу валюти, як в середині країни так і при здійсненні транскордонних фінансових операцій. Таким органом в Україні є Національний банк України (далі НБ України). В цій статті ми визначимо ключові питання пов'язані з НБ України, а саме: завдання, функції, повноваження та принципи організації. Відповідно до Конституції України основною функцією НБ України є забезпечення стабільності грошової одиниці [1].

Відповідно до цього НБ України кожного року розробляє і затверджує основні засади грошово-кредитної політики(далі – Основні засади) згідно з якими здійснює свою діяльність, а точніше сказати направляє свою діяльність так щоб забезпечити виконання цієї політики. Відповідно до Основних засад розроблених на 2018 рік цінова стабільність – пріоритетний напрям діяльності НБ України.

Мова, зокрема, іде про інфляцію. Як зазначено в Основних засадах «формування низькоінфляційних очікувань є одним з ключових елементів поліпшення макроекономічного середовища та нарощення економічного потенціалу України». На 2018-2020 роки НБ України очікує інфляцію у розмірі 5% з допустимим відхиленням у 1%. Далі серед інших цілей вказано «сприяння фінансовій стабільності». Теж дуже амбітна ціль для НБ України. Хоча і не така досяжна як, наприклад, індекс інфляції. Як показують останні події, наприклад, не виплата пенсій у липні. Хоча уряд звинуватив пенсійний фонд у цьому, але добре відомо, що пенсійний фонд не займається акумулюванням грошей, зараз збір податків і інших внесків у бюджет покладений повністю на ДФС. Тому казати про те, що це технічна помилка чи провина пенсійного фонду, на мою думку не обґрунтовано. Також, зараз ми бачимо зріст курсу долару до гривні. На 11.09.2018 він складає 28.09 грн за 1 долар. Причин називають багато. Не виданий МВФ транш; іноземці, які виводять за кордон свої дивіденди тощо. Тут слід зазначити, що закладений курс у бюджеті складає 30 грн. Тому якщо курс долару і далі буде зростати то про низьку інфляцію можна забути. З іншого боку ситуація з валютним курсом, на мою думку, до кінця року все ж таки стабілізується. Адже від курсу долару буде залежати економічна і політична стабільність. Особливо, розглядати цю стабільність в контексті виборів президента України.

Правовий статус НБ УКРАЇНИ визначає Закон України «Про Національний банк України» відповідно до якого НБ України є центральним банком України зі статусом юридичної особи має відокремлене майно, є економічно незалежним, має статутний капітал у розмірі 10 мільйонів гривень, який є державною власністю, який може бути збільшений за рішенням Ради Національного банку. Джерелами формування статутного капіталу відповідно до статті 3 Закон України «Про Національний банк України» є частина його прибутку до його розподілу, а при необхідності державний бюджет України [12].

НБ України є єдиним емісійним центром держави, якому належить монопольне право на випуск грошей в обіг на території країни. Він проводить єдину державну політику у сфері грошового обігу, кредитного і валютного регулювання, забезпечує стабільність національної грошової одиниці, організовує міжбанківські розрахунки

Як і зазначалось вище основною функцією є забезпечення стабільності грошової одиниці. Відповідно до статті 6 Закон України «Про Національний банк України» при виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі.

Національний банк у межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи за умови, що це не перешкоджає досягненню цілі, визначеної у частині другій цієї статті.

Національний банк також сприяє додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цілей, визначених у частинах другій та третій цієї статті.

А також у НБ України є інші функції, які визначені статтею 7 Закон України «Про НБ України».

На думку Гетманцева Д.О. всі функції НБ України можна умовно поділи на дві групи:

- 1) організаційні функції (організація і управління грошовими потоками);
- 2) функції захисту інтересів вкладників і кредиторів [50].

На мою думку це досить точна класифікація, яка передає суть функцій НБ України. З одного боку врегульовує питання щодо обігу валютних цінностей і все що з цим пов'язано, а іншого наглядає і контролює банківську діяльність. В цілому ці дві функції і забезпечують ту саму стабільність національної грошової одиниці.

Сам по собі НБ України є таким собі універсальним органом державної влади, який включає в собі ознаки всі гілок влади. НБ УКРАЇНИ наділений

правом приймати нормативні акти, здійснює державне регулювання банківської діяльності і кредитно грошової політики тобто виконавча функція, а також може притягати до відповідальності осіб, які порушили банківське або валютне законодавство. [50]

Хоча і Гетманцев Д.О. і не погоджується з думкою, що доцільно казати, що НБ України об'єднує в собі ознаки всіх гілок влади і зазначає, що в науковому суспільстві існує дискусія про доцільність об'єднання всіх гілок влади у одному органі і доходить до висновку, що краще було б розмежувати всі ці повноваження між різними органами і створити тим самим систему протизваг [50], я вважаю, що таке поєднання є виправданим. На мою думку розмежування повноважень між різними органами тих повноважень, які зараз покладені на НБ України не приведе ні до чого хорошого. По перше, нажаль, функціонування державних органів, а також їх злагоджена робота, так склалось, часто залежить від політичної обстановки в Україні. Не рідкі випадки, коли одну структуру очолює представник однієї політичної сили, а іншу структуру очолює представник політичної сили, яка є в опозиції до першої і фактично робота блокується або йде якась боротьба, яка не призводить ні до чого позитивного. Таким чином, якщо орган, якій забезпечує монетарну політику і функціонування банківської системи стане не одним, а кількома то країну може очікувати дуже серйозні наслідки, наприклад, колапс банківської системи, що веде прямо до дефолту. Отже, хоча, політика НБ України не завжди є ефективною і не служить саме тій меті, яку згідно з законом має переслідувати НБ України, слід зазначити, що це спричинено не якимись недоліками у законодавстві, а кадрами, які наразі очолюють НБ України і інші органи державної влади, які відповідальні за стан економіки у країні.

Якщо мова вже зайшла за кадри – треба визначити, які ж органи управління є в НБ України, їх функції та порядок призначення і звільнення від обов'язків. Як і в будь-якій юридичній особі в НБ України наявні органи управління, які відповідно до поставлених задач чинним законодавством здійснюють свої функції. До цих органів відносяться Рада НБ України, голова

НБ України та Правління НБ України. Вищим органом управління НБ України є саме Рада НБ м. [83] Відповідно до статті 100 Конституції України основним завданням є розроблення основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за проведенням грошово-кредитної політики. Рада НБ УКРАЇНИ складається з осіб яких призначив Президент України та Верховна Рада України. Президент призначає 4 членів Ради Національного Банку шляхом видачі відповідного указу. Ще чотирьох членів призначає Верховна Рада України шляхом прийняття відповідної постанови. Також членом Ради є голова НБ України. Строк повноважень членів Ради Національного банку - сім років,. Особа може займати цю посаду не більше ніж два строки. Хоча у законі і вказано строк у сім років у постанові Верховної Ради України від 07.07.2016 «про призначення членів Ради Національного банку України» тільки одного з чотирьох членів призначили на строк 7 років, інших на шість , п'ять та чотири. У самій постанові не вказана причина чому саме такі строки були обрані, в законі теж не вказана варіативність строку на який може призначатися член Ради. Якщо проаналізувати відповідний Указ Президента про призначення членів Ради НБ України там визначенні ті самі строки від 4 до 7 років. Відповідь криється у пунктах 2,3 розділу II "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розбудови інституційної спроможності Національного банку України" в яких зазначено, що члени Ради Національного банку України призначаються на посади із зазначенням для кожного із них (окремо для призначених Президентом України та окремо для призначених Верховною Радою України) окремого строку повноважень - відповідно чотири, п'ять, шість, сім років. Також зазначено, що положення 1 речення частини 6 статті 10 Закон України «Про Національний Банк України» не поширюються на таких членів, тобто строк 7 років для них не діє. По перше чому Верховна Рада України не вважає за потрібне вказувати повну законодавчу базу відповідно до якої вони приймають свої рішення(постанови). А по друге чому не змінити закон про НБ України, виходить, що в ньому наявні положення, які не застосовуються і

суперечать іншим положенням законодавчих актів України. Але такі питання часто залишаються без відповіді.

Але повернемося до членів НБ України. Відповідно для роботи на такій посаді особа має відповідати критеріям закріпленим у Закон України « Про НБ УКРАЇНИ». Так для зайняття такої посади особа має:

- бути громадянином України, який проживає постійно в Україні;
- мати повну вищу освіту у галузі економіки, фінансів чи права;
- мати 10 років стажу роботи в органах законодавчої влади, або керівну посаду в інших державних органах або в банках чи міжнародних фінансових установах тощо.\
- мати бездоганну ділову репутацію (відсутність судимості тощо).

Для призначення членом Ради Національного банку кандидат на цю посаду подає відомості, що підтверджують відповідність його кандидатури вимогам, встановленим чинним законодавством [12].

Члени Ради НБ України звільнюються з посад у зв'язку із закінченням їх строку повноважень, також:

- 1) подання письмової заяви про припинення повноважень за власним бажанням із зазначенням аргументів такого рішення;
- 2) визнання його судом недієздатним;
- 3) невідповідності діяльності члена Ради Національного банку вимогам закону або втрати бездоганної ділової репутації;
- 4) відсутності без поважних причин на двох засіданнях Ради Національного банку поспіль;
- 5) невиконання обов'язків члена Ради Національного банку (в тому числі за станом здоров'я) більше чотирьох місяців поспіль;
- 6) встановлення факту надання недостовірної інформації для призначення на посаду члена Ради Національного банку;
- 7) виникнення обставин, що виключають можливість особи бути членом Ради Національного банку [12] .

Також відповідно до частини 3 розділу II "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розбудови інституційної спроможності Національного банку України" У разі невиконання Верховною Радою України та Президентом України пункту 2 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" цього Закону всі члени Ради Національного банку України, призначені суб'єктом, який допустив невиконання пункту 2 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" цього Закону, вважаються такими, які припинили повноваження.

Президент України може звільнити призначених ним членів Ради НБ України шляхом видання відповідного указу, який має містити вмотивований підстави для його звільнення [12].

Верховна Рада України звільняє призначених нею членів НБ УКРАЇНИ за поданням відповідного профільного комітету шляхом прийняття відповідної постанови із зазначенням підстав для звільнення [12].

Як і будь-який орган управління та нагляду Рада НБ України має ряд повноважень, які визначені у статті 9 Закон України «Про Національний банк України». Серед них можна виділити такі повноваження:

- розробка Основних засад грошово-кредитної політики на підставі пропозицій, наданих Правлінням Національного банку, публікує їх в офіційних виданнях та подає щорічно до 15 вересня до Верховної Ради України для інформування;
- здійснення контролю за проведенням грошово-кредитної політики;
- здійснення аналізу впливу грошово-кредитної політики України на стан соціально-економічного розвитку України та розробляє пропозиції щодо внесення відповідних змін до неї;
- здійснення аналізу впливу грошово-кредитної політики України на стан соціально-економічного розвитку України та розробляє пропозиції щодо внесення відповідних змін до неї тощо.

Відповідно до статті 14 Закон України «Про Національний банк України» Правління НБ України відповідно до своїх завдань забезпечує

реалізацію грошово-кредитну політику використовуючи відповідно монетарні інструменти та інші засоби банківського регулювання. Правління НБ України є колегіальним органом і складається з 6 осіб: Голова НБ України, першого заступника і заступників Голови НБ України. Правління несе колегіальну відповідальність за діяльність НБ України в межах компетенції членів правління. Правління очолює Голова НБ України. Голова Національного банку несе відповідальність за діяльність Національного банку перед Президентом України та Верховною Радою України

Правління НБ УКРАЇНИ має широкий спектр повноважень передбачених статтею 15 Закон України «Про НБ УКРАЇНИ». Рішення Правління НБ України приймаються колегіально простою більшістю голосів.

Очолює Національний банк України Голова НБ України. До функцій Голови НБ України належить керування НБ України в межах повноважень покладених на неїнього законом України, представляти діяти від імені НБ України і представляти інтереси тощо. Голова НБ України обирається на 7 років. Тут слід трошки зупинитися. Якщо подивитися в історію то найбільшим строком перебування на посаді Голови НБ України є майже 6 років. В період з 16 грудня 2004 до 23 грудня 2010 Головою тоді був Стельмах В.О. Якщо подивитися на порядок призначення Голови НБ України, відповідно до статті 51 Закон України «Про НБ України» голову призначає Верховна Рада за поданням Президента України. Тобто можна зробити припущення, що голова НБ України є завжди людиною лояльною президента або з команди президента. Відповідно, на мою думку, слід змінити строк з 7 років на 5, тобто той же строк каденції як і у президента. Історія показує, що при обранні нового президента вертикаль влади завжди змінюється, мається на увазі кадри. Тому прописувати строк, який жодного разу в історії не був втілений в життя, а так і залишається на папері можливо мало б сенс і змінити.

Незалежну монетарну політику може проводити тільки сильний, незалежний від політичної ситуації в країні голова НБ України. На мою думку в Україні це реалізовано не так як могло би бути. Відповідно до статті статі 51

Закон України «Про Національний банк України» голову НБ України призначає Верховна Рада України з подання Президента. Тобто можна сказати, що голова НБ України це людина президента. Знову ж таки, при умовах коли в країні відсутня ярко виражена боротьба чи то за владу чи за вплив на якісь органи, президент призначає людину, яка на його думку буде ефективно здійснювати ті функції, які покладено на неї законом. В умовах же України сьогодні кожен хто призначається на ту чи іншу посаду служить всього на всього показником або визначенням зони впливу тої чи іншої політичної сили, або політика чи посадовця. Тому в таких умовах складно казати про якесь ефективне управління та виконання своїх обов'язків та функцій. Також на мою думку це є не логічним, що саме президент подає кандидатуру. Як відомо зараз в Україні діє Конституція старого зразку. Тобто Україна є парламентсько-президентською республікою. Відповідно всі питання, які стосуються економіки належать до повноважень уряду. Тому логічніше було б, щоб прем'єр-міністр подавав кандидатуру голови НБ УКРАЇНИ. Але на мою думку найкраще за все було щоб, яке-небудь визначене коло осіб подавало свою кандидатуру. Наприклад президент, уряд, а також Рада НБ України наприклад. І Верховна Рада голосувала за кандидата, який на їх думку міг краще за все виконувати покладені на нього законом функції. Але це тільки за умови, щ всі гілки влади були б дійсно незалежними і президент не мав ніякого незаконного або непередбаченого законом впливу і навпаки. За таких умов це могло б працювати. Так процедура була би більше прозорою і зрозумілою. А також більш демократичною і спрямованою на європейський вибір України.

Найголовнішим питанням є роль НБ України у валютному регулюванні. Як ми вже визначили НБ України відповідає за валютну політику в цілому. Повноваження НБ України у сфері валютного контролю визначає одразу декілька нормативно-правових актів. Розглянемо кожен функцію і повноваження по порядку.

У статті 44 закону України «Про Національний банк України» визначено повноваження НБ України у сфері валютного контролю і нагляду. Відповідно до цієї статті НБ України має такі повноваження:

1) видання нормативно-правових актів щодо ведення валютних операцій; Нормативно-правові акти видаються у вигляді постанов. Органом НБ України, який видає такі акти постанови є Правління НБ України. В приклад можна привести Постанову Правління НБ України «про затвердження Положення про порядок видачі індивідуальних ліцензій на переказування іноземної валюти за межі України для оплати банківських металів та проведення окремих валютних операцій» тощо.

2) видача та відкликання ліцензій, здійснення контролю, у тому числі шляхом здійснення планових і позапланових перевірок, за діяльністю банків, юридичних та фізичних осіб (резидентів та нерезидентів), які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій, в частині дотримання ними валютного законодавства;

Видачу індивідуальних валютних ліцензій ми вже розглянули. Про видачу генеральних поговоримо пізніше. Розглянемо перевірки. Відповідно до статті 71 Закону України «Про банки і банківську діяльність» кожен банк в Україні є об'єктом перевірок НБ України. Метою перевірки є визначення рівня стабільності і безпеки банку, який перевіряється, а також на предмет дотримання банківського законодавства України. Перевірки можуть здійснюватися як планово, згідно плану затвердженого НБ України. Банк, який перевіряється має бути повідомленим про це не пізніше ніж за 10 днів до перевірки. Планова перевірка відбувається до не частіше ніж 1 раз на рік. Банки зобов'язані забезпечити уповноваженим НБ України вільний доступ до всіх приміщень та забезпечити умов для проведення перевірки. Також надати уповноваженим НБ України безоплатно доступ до системи автоматизації банківських операцій [12].

3) встановлення лімітів відкритої валютної позиції для банків та інших установ, що купують та продають іноземну валюту.

Для уникнення негативних наслідків, які спричинені операціями з купівлі-продажу валюти здійсненої уповноваженими банками, НБ України встановлює ліміти відкритої валютної позиції.

Щоб краще розуміти для чого існує цей ліміт і як він сприяє уникненню негативних наслідків треба визначити всі поняття. Отже «валютна позиція» - це співвідношення вимог (активів) та обов'язків (пасивів) банку по кожній іноземній валюті і кожному банківському металі. Якщо співвідношення вимог та обов'язків є рівним то така позиція є закритою. Якщо є перевага на одну чи іншу сторону то така позиція є відкритою. В свою чергу відкрита позиція буває короткою, якщо об'єм обов'язків по іноземній валюті та банківським металам переважає вимоги. І довгою, якщо вимоги переважають над обов'язками. Банк маючи довгу чи коротку валютну позицію може як заробляти так і нести збитки [40, с.356]. Якщо банк впродовж довго часу має ту чи іншу відкриту валютну позицію - це означає, що цей банк спекулює.

Ліміти відкритої валютної позиції – це встановлене НБ України кількісне обмеження (у відсотках) величини відкритих банком валютних позицій до регулятивного капіталу банку. Такі обмеження встановлюються для всіх валютних позицій (довгої та короткої), а також окремо для всіх іноземних валют та банківських металів.

Ліміт загальної відкритої позиції (Л13) – співвідношення загальної величини відкритих валютних позицій банку по всім іноземним валютам і банківським металам в гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу. [18]

Ліміт загальної довгої відкритої позиції (Л13-1) – співвідношення величини перевищення об'єму вимог по іноземній валюті і банківським металам до об'єму зобов'язань в гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банку [18].

Ліміт загальної короткої відкритої позиції (Л13-2) – співвідношення величини об'єму зобов'язань по іноземній валюті і банківським металам до об'єму вимог в гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банку. [18]

Також слід зазначити, відповідно пункту 1.1 Глави 1 Розділу II Постанови НБ України «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» Регулятивний капітал - це одним з найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків², які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків.

У травня 2018 року НБ України уніфікував значення лімітів довгої та короткої відкритої валютної позиції банків з метою поглиблення валютного ринку, збільшення його ліквідності та більш ефективного управління банками власними валютними ризиками. У своєму прес-релізі НБ України роз'яснив значення цього: Навесні цього року Національний банк розпочав процес коригування значень лімітів відкритої валютної позиції. З 1 травня 2018 року ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції банку (Л13-1) було збільшено з 1% до 3%, ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції банку (Л13-2) – зменшено з 10% до 8%.

За оцінками Національного банку, цей крок не лише не мав негативного впливу на стан валютного ринку, а й сприяв його стабілізації. Після зміни лімітів, на тлі збільшення обсягів операцій на міжбанківському валютному ринку, обсяг продажу валюти банками з позиції зріс з 7,6 млн дол. США в середньому за день у квітні до 10 млн дол. США у травні. Відповідно, банки почали грати більш активну роль у згладжування коливань обмінного курсу гривні за рахунок своєї позиції, і це сприяло зниженню місячної волатильності курсу гривні.

Відтак, Правління Національного банку вирішило врівноважити позиції банків та встановити однакові "дзеркальні" значення лімітів як для довгої так і для короткої відкритої валютної позиції банку на рівні 5%. Відповідно, ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції банку (Л13-1) збільшується з 3% до 5%, ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції банку (Л13-2) – зменшується з 8% до 5%.

4) встановлення порядку про ведення обов'язкового продажу та розміру надходжень в іноземній валюті, що підлягають обов'язковому продажу.

Для чого взагалі існують такі положення? Згідно чинного законодавства (стаття 25 Закон України «Про Національний банк України») обов'язковий продаж частки надходжень у іноземній валюті є засобом грошово-кредитної політики або як прийнято тепер казати монетарної політики. Такий засіб може бути введений на строк 6 місяців. Такий засіб існує для підтримання стабільності валютного ринку. Тобто відповідно, якщо існує певний дефіцит, наприклад долару США, то відповідно ціна в обмінниках буде зростати на нього. Побідну ситуацію або точніше паніку ми вже бачили у лютому 2015 року коли долар коштував більше 30 грн. Розглядати причини наразі не має сенсу, тому що нажаль фінансові процеси в Україні є заполітизованим явищем, але одне можна сказати напевно такий різкий зріст курсу визвала паніка та дефіцит валюти. Тому для підтримання стабільності курсу і існують такі засоби.

У своїй постанові від 12 червня 2018 року НБ України встановив частку продажу у розмірі 50 % від валютних надходжень. Слід зазначити, що у 2014 році така ставка складала 100%. Відповідно за 4 роки після Революції нарешті вийшла на рівень до-революційних часів і складає 50%.

Рішення про встановлення розміру частки для продажу ухвалюється Правлінням НБ України відповідною постановою. На разі діє Постанова НБ України № 65 від 12 червня 2018 року та діє вона до 13 грудня 2018 року [22]. Тут слід зупинитися на датах. Як відомо новий закон України «Про валюту і валютні операції» буде введено 07.02.2019, а постанова про обов'язковий продаж діє до 13.12.2019. Як відомо цей закон направлений на лібералізацію валютного законодавства. Цікавим є питання чи буде НБ України вводити на 2 місяці обов'язок продажу валютних надходжень. Хоча відомо, що такі міри вводяться на 6 місяців. Цікаво це тому що відповідно до нового закону так міри як обов'язковий продаж валютних надходжень є мірою захисту від нестабільності у фінансовій системі. У перехідних положеннях не вказано про

втрату чинності положень про обов'язковий продаж . У моєму розумінні поняття «засоби і методи грошово-кредитної політики» відрізняються від поняття « засоби захисту» і відповідно мають різну правову природу. Відповідно у першому випадку це інструменти для поточного регулювання стану фінансової системи України, а другому випадку це інструменти для боротьби з кризовими явищами та загрозами для стабільності. Але знову ж повертаючись до мети обов'язкового продажу надходжень, яка являє собою інструментом забезпечення стабільності валютного ринку то виходить, що ці поняття мають бути тотожними. І знову ж таки виходить, що одні й ті самі методи будуть мати різну назву у різних законодавчих актах. У перехідних положеннях нового закону про валюту не має вказівки замінити поняття «засоби і методи грошово-кредитної політики» на « заходи захисту» . Тому як в цьому контексті будуть взаємодіяти ці два нормативно-правові акти стане зрозуміло з часом.

Отже уповноважений банк без доручення клієнта повинен здійснити обов'язковий продаж виключно на наступний день після зарахування таких коштів. Вимога щодо обов'язкового продажу надходжень поширюється на валюти і банківські метали, які закріплені в 1-й групі Класифікатора іноземних валют і банківських металів закріплених у постанові Правління НБ України від 04.02.1998, а також ця вимога поширюється на російський рубль, який не входить до 1-ї групи. До 1-ї групи входять, зокрема, долар США, євро, фунт стерлінгів тощо. Також тут слід зупинитися і прокоментувати положення про продаж валютних надходжень без доручення клієнта. Слід заглибитися у цивільне законодавство, щоб з'ясувати питання про продаж без доручення. По перше відповідно до статті 177 ЦК України гроші є об'єктом цивільних прав. Тобто гроші є майном і відповідно здійснення прав на майно регулюється цивільним кодексом. Згідно до статті 316 ЦК України правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Стаття 319 ЦП України визначає, що власник майна володіє, користується, розпоряджається своїм майном на свій розсуд.

Частина 2 статті 319 ЦП Україна визначає, що власник має право вчиняти будь-які дії щодо свого майна. І нарешті частина 6 цієї ж статті визначає, що держава не втручається у здійснення власником права власності. Взагалі в будь-якій капіталістичній державі інститут права власності займає чи не найважливіше місце у державному устрою і у суспільному житті. Тому я вважаю, що цю норму слід змінити трошки. У пункті 1 частини 4 цієї постанови з «без доручення» змінити за «за дорученням, але не пізніше наступного дня після отримання валютних надходжень». Також додати ще один пункт в якому буде зазначено наступне « у випадку, якщо, якщо клієнт пропускає зазначений строк, банк автоматично продає частину виручки». В такому випадку ця воно виглядає логічною і продаж банком без доручення за умови, якщо строки пропущенні буде наслідком такого пропуску.

Також існує виключення, тобто валютні надходження на які не поширюється вимога обов'язкового продажу. Вони передбачені у Постанові

Законодавець передбачив дуже багато виключень щодо такого продажу. Якщо порівнювати з попередніми роками, то остання від 12.06.2008 зазнала деяких змін, а саме було додано пункти щодо виключень. У порівнянні з 2017 роком було додано 17 і 18 пункт про кредити та позики. Якщо ще глибше зануритись у минуле то, наприклад, у 2012 році у постанові такі випадки загалі не зазначені. Тобто це в котрий раз показує, що законодавство не є сталим і постійно рухається. Яскравий приклад постанови про обов'язковий продаж. Цим більш деталізовано і збалансовано законодавство тим менше буде непорозумінь та менше прогалин у законодавстві, які часто дуже заважають при виникненні тих чи інших правовідносин. Але така деталізованість не завжди означає узгодженість між законодавчими актами. При такому нагромадженні нормативно-правових актів законодавці не завжди звертають увагу інші акти законодавства і породжуються колізії, які тільки лінивий науковець не описував у нашій державі. Але повернемося до НБ України.

5) зміна строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів;

На разі в Україні діє строк у 180 днів. Цей строк закріплений у статті 1 Закон України «Про порядок здійснення розрахунків у іноземній валюті». Але НБ України має право запроваджувати (що є очевидним виходячи із назви пункту) строком на 6 місяців інші строки розрахунків. У 2016 році відповідною постановою [19] змінив цей строк і зменшив його до 120 днів. У 2017 НБ України скасував ці міри і повернув строк у 180 днів [20].

У відповідності до нового закону про валюту НБ України має право встановлювати граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту. Аналізуючи сам закон можна дійти висновку, що на момент введення його в дію строк у 180 перестане діяти. По-перше, після введення в дію Закон України «про валюту і валютні операції» Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» втрачає чинність. Саме в ньому наразі визначені граничні строки. По-друге, саме встановлення граничних строків за операціями з експорту та імпорту віднесено до засобів захисту, які вводяться при несприятливих умовах та при нестабільній фінансовій ситуації у країні.

Якщо розглядати новий закон України «Про валюту і валютні операції» то у контексті прав, обов'язків і повноважень НБ України значних змін немає. Дещо змінені поняття. Наприклад «контроль» замінили на «нагляд» тощо. Дійсно величезним кроком вперед є відміна індивідуальних валютних ліцензій. Але у разі потреби НБ України може повернути їх у вигляді заходів захисту. Це буде мати цей закон вплив на політику НБ України – покаже час. Хоч індивідуальні валютні ліцензії відправляються на звалище історії, генеральні ніхто не відміняв. І НБ України так і залишається тим самим регулятором, який все бачить і все чує навколо себе.

Аналізуючи політику НБ України останніх років то можна дійти до висновку, що ця політика була досить жорсткою, як по відношенню до банків так і для підприємців в цілому. В останні роки НБ України взяв курс на зменшення кількості банків. Метою ліквідації є очищення банківської системи від банків, які через невмілий менеджмент або банки, які були створені для

відмивання коштів стали суттєвою загрозою для банківської системи в цілому. Також на думку деяких авторів (Корягіна Т.В., Сімон А.П., Телятник В.М.) така чистка служить показником для підвищення прозорості через розкриття реальних власників банків.

Звичайно центральний банк має бути сильним органом управління. Але у нас в Україні це виражається не ефективному управлінні та політиці, а в встановлення жорстких мір. Звичайно для їх встановлення є причини, але ці причини є наслідком неефективного управління. Як приклад можна взяти обов'язок продажу частини валютної виручки. С минулому ця частина досягала 100%. Дефіцит валюти та обов'язок України перед зовнішніми кредиторами визвав таку необхідність, але постає питання чому з України почався відтік тієї самої валюти і спричинив дефіцит, рекордний курс долару тощо.

Як зазначає Береславська О.І. довіра до центрального банку є важливою умовою для його функціонування [41, С.43-50]. Але такої довіри наразі немає. Громадяни маючи перед очима досвід інших, коли банк стає неплатоспроможним і НБ України починає процес його ліквідації, не дуже поспішають вкладати гроші на депозити. Звичайно можна сказати, що це провина неефективних менеджерів у цій ситуації. Також провина людей(власників), які незаконно використовували ці банки для своїх цілей. Та саме НБ України видавав їм ліцензії, закривав очі на їх діяльність тощо. Тому довіри як такої, на мою думку, поки що не має.

Можливо, коли новий валютний закон вступить у силу то ситуація зміниться і з часом довіра громадян і бізнесу повернеться до регулятора. А до того часу НБ України так і буде для цих самих громадян і бізнесу присяжними, судом та катом в одному лиці, які робить не завжди те що потрібно і як потрібно, а інколи навіть не дуже справедливо.

2.2 Правовий статус здійснення валютних операцій фінансовими небанківськими установами

Не малу частину ринку по здійсненню валютних операцій займають саме фінансові установи. Кожен з нас хоча б раз у житті обмінював валюту і простому вікні з жовтою вивіскою «обмін валют». Саме це і є фінансові небанківські установи. Хоча на мою думку побідні обмінники є пережитком пострадянських часів, коли капіталізм тільки прийшов на ці землі, але все одно таких обмінників не стає менше. В часи коли НБ України забирає ліцензії у банків і скорочує їх кількість, складається враження, що такі обмінники є вічними пам'ятниками тих часів і будуть стояти до там де і стоять до переможного кінця.

Хоча слід зазначити, що операції з валютою не є основним джерелом доходів таких організацій. Серед фінансових послуг, які вони надають, не так і багато послуг пов'язаних з валютними операціями.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Відповідно до цього закону фінансова установа – це юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг [43, С.97-103].

С вищенаведеного визначення виходить, що фінансові установи підпадають під регулювання одразу декількох нормативно-правових актів. По-перше, це Цивільний кодекс України в якому наведені положення про юридичні особи та їх структуру та окремі види. Незалежно від форми власності, відповідно до визначення фінансових установ, такі установи надають послуги, а отже ведуть господарську діяльність. Тому, по-друге, це Господарський кодекс

України, де визначені положення про суб'єкти господарювання та господарську і комерційну діяльність.

З іншого боку аналізуючи деякі положення законодавства можна звернути увагу, що не всі фінансові установи є суб'єктами господарювання. Наприклад – кредитні спілки. Відповідно до статті 1 Закон України «Про кредитні спілки» - це неприбуткова організація.. тощо. Ключовим тут буде слово «неприбуткова»[43, С.97-103]. Як бачимо метою діяльності фінансової установи може бути як і отримання прибутку так і інші потреби для який і створюються такі установи.

У Закон України «Про Фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначений перелік послуг, які законодавець визначає як фінансові. Всього у статті 4 цього закону визначено 15 послуг, які є фінансовими. Також визначено, що Фінансові послуги, надання яких передбачається іншими законами, підлягають включенню до переліку, визначеного частиною першою цієї статті. Надання фінансових послуг, не включених до зазначеного переліку, забороняється.

Отже к бачимо законодавець вважає, що потрібен чітко визначений список фінансових послуг. В той же час, якщо ми кажемо про валютні операції то їх точного списку не визначено. Натомість у законодавстві зустрічається ознаки за якими можна визначити що є валютними операціями. На разі два чинних нормативно-правових акти надають ознаки валютних операцій. Це Декрет Кабінету міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (Далі- Декрет) та Закон України «Про валюту і валютні операції». Звернемося до другого, до Закон України «Про валюту і валютні операції». Причиною є те, що Декрет скоро втратить чинність.

Відповідно до Закон України «Про валюту і валютні операції» валютні операції мають такі ознаки:

а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і

нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта;

- б) торгівля валютними цінностями;
- в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей.

Але новий закон значно спрощує життя простим громадянам. Справа в тому, що нам не потрібно спів ставляти список фінансових послуг з ознаками валютних операцій, щоб визначити, які саме послуги нас цікавлять. У частині 2 статті 9 Закон України «Про валюту і валютні операції» визначений перелік валютних операцій, які можуть здійснювати фінансові установи:

- 1) торгівля валютними цінностями в готівковій формі;
- 2) переказ коштів;
- 3) здійснення розрахунків у іноземній валюті на території України за договорами страхування життя;
- 4) факторинг (у частині здійснення розрахунків на території України в іноземній валюті між факторами та клієнтами за операціями з міжнародного факторингу щодо відступлення права грошової вимоги до боржника-нерезидента);
- 5) інші валютні операції, визначені Національним банком України.

Таким чином, на відмінно від старого законодавства, новий закон України чітко встановлює рамки для фінансових установ у їх здійсненні валютних операцій. Слід зазначити, що цей список є саме видами послуг, які може надавати фінансова установа при веденні своєї господарської діяльності.

Діяльність фінансової установи пов'язання зі здійсненням валютних операцій підлягає ліцензуванню. Національний банк України видає генеральну валютну ліцензію на здійснення валютних операцій. У ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій зазначаються валютні операції, які дозволяється здійснювати небанківській фінансовій установі на підставі цієї ліцензії [8].

Але виходячи з положень нового валютного закону можна зробити висновок, що не всі валютні операції небанківської фінансової установи підлягають ліцензуванню.

Так у статті 9 Закон України «Про валюту і валютні операції» зазначено: небанківські фінансові установи здійснюють валютні операції, пов'язані з наданням фінансових послуг такими установами, без отримання ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій у випадках та порядку, встановлених Національним банком України [8].

Поки що не зовсім чітко зрозуміло, які саме валютні операції має на увазі законодавець. Можна зробити припущення, що стосується 5-го пункту ч.2 статті 9 Закон України «Про валюту і валютні операції» тобто інші валютні операції, які визначені НБ України. Або ж, свого роду, допоміжні операції, без яких неможливо здійснювати або займатися господарською діяльністю, яка пов'язана зі здійсненням валютних операцій. Можна припустити, що особа, яка займається торгівлею валютними цінностями в готівковій формі. Така особа має залучати валюту для її подальшого продажу. В умовах економічної кризи громадяни не дуже поспішають продавати наявну у них валюту. Тому для того, щоб не створювати штучний дефіцит такі установи можуть залучати валюту з валютних ринків при цьому здійснювати там різні операції з обміну валюту.

Говорячи про торгівлю валютою у готівковій формі слід відзначити тенденції і нововведення, які були запроваджені впродовж останніх років.

Як відомо після подій 2013-2014 років ЗМІ та суспільство активно обговорювали проблему чорного валютного ринку. Тобто осіб, які нелегально займалися купівлею та продажом валютних цінностей. В зв'язку з цим НБ УКРАЇНИ у 2016 році запровадив нові правила торгівлі валютними цінностями.

Щодо незначних, але дуже правильних змін слід відзначити відміну вимоги здійснення обміну валют тільки за наявності паспорту. Тепер паспорт будуть вимагати лише, якщо сума покупки буде еквівалентною 150 тис. гривень и більше.

Але найвагомішою зміною було положення щодо встановлення курсу валют протягом дня. Відповідно до Постанови НБ України №502 «Про затвердження Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України...» (далі- Інструкція) У касі банку, фінансової установи, їх відокремлених підрозділах, пунктах обміну валюти, розташованих за різними адресами (місцезнаходженням), в один і той самий робочий день можуть бути встановлені різні значення курсів купівлі та продажу іноземних валют [25]. Як зазначають експерти та в самому НБ України це дозволить офіційним обмінникам (які мають відповідні ліцензії) вести більш гнучку валютну політику і реагувати на зміни у курсі оперативніше. Адже, якщо порівнювати з чорним ринком валюти, де «продавці» взагалі не мали і не мають ніяких правил і не визнають закони і валютну політику НБ України, тобто могли змінювати курс як їм заманеться і підлаштовуватися під реалії валютного ринку майже одразу. Отже за новими (від 2016 року) правилами фінансові установи (банки в тому числі) мають змогу також оперативно реагувати на зміни в курсі і, на думку експертів і НБ України, таким чином конкурувати з чорним ринком валюти.

Змінювати курс дозволено не тільки банку або небанківській фінансовій установі, але їх відокремленим підрозділам, а також пунктам обміну валюти, які розташовані за різними адресами. Також комерційним банкам використовувати свій курс, а не офіційний курс НБ України, Оразу слід зазначити, що це прямий шлях до спекуляцій. Так, якщо зараз прогулятися по центру Києва, особливо біля великих торговельних центрів то можна помітити, що в деяких обмінних пунктах курс відрізається (саме продаж валюти) на 1 гривню, а іноді і більше. Звичайно, такі випадки є поодинокими і як і зазначено зустрічаються вкрай рідко. Мета таких пунктів скоріше наживатися на туристах і інших особах, які з тих чи інших причин не знають курс або не мають часу.

Але такі випадки радше виключення, адже в Україні ринкова економіка і конкуренція, а отже особи можуть просто знайти інший обмінний пункт чи банк і обміняти свої кошти по більш вигідному курсу.

Але перед тим, як починати свою діяльність пов'язану з валютними операціями небанківська фінансова установа має отримати генеральну ліцензію НБ України. Також слід сказати пару слів про процес створення такої установи. Отже для набуття статусу фінансової установи та початку своєї діяльності особа має пройти такі кроки:

- Державна реєстрація юридичної особи;
- Включення до реєстру фінансових установ;
- Отримання відповідної ліцензії на надання фінансових послуг.

Як бачимо дозвільна система у всій своїй красі. Також, якщо особа має намір здійснювати фінансові послуги пов'язані з валютними операціями (як зазначалося вище) має звернутися до НБ України за отриманням генеральної ліцензії. Отже як бачимо, щоб зареєструвати фінансову установу і розпочати фактичну діяльність треба звернутися у три державних органи за відповідними дозволами. Українським законодавцям, на мою думку, давно вже слід було задуматися про єдиний орган ліцензування. Звичайно на даний момент це виглядає виправдано, що кожному ліцензію видає різні органи державної влади. Адже, наприклад, видати ліцензію на продаж зброї і валютну ліцензію, зовсім різні речі. Але нічого не заважає відповідним органам делегувати свої представників або консультантів до єдиного органу, який би надавав всі ліцензії, які на разі передбачені чинним законодавством. Побідний досвід вже використовується в Україні. А саме центри з надання адміністративних послуг. Тому створення єдиного центру ліцензування з відділеннями по всій державі на мою думку не мало б бути проблемою.

Повернемося до отримання ліцензії. Для того щоб фінансова установа отримала генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій така установа має відповідати чинними вимогам законодавства. Зокрема, строк діяльності небанківської фінансової установи, національного оператора поштового зв'язку

не менше одного року у сфері надання резидентам таких самих фінансових послуг у валюті України (крім надання генеральної ліцензії на здійснення діяльності з обміну валют). Це має бути підтверджено документально.

Також вагомими є вимоги до фінансового стану фінансової установи. Чинне законодавство встановлює розмір власного капіталу, який має бути у фінансової установи.

Розмір власного капіталу залежить від фінансових послуг, які дає небанківська фінансова установа. Отже сума власного капіталу встановлюється у розмірі:

5 мільйонів гривень – для здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню;

10 мільйонів гривень – для діяльності для здійснення діяльності з обміну валют або надання інших фінансових послуг, які передбачають використання готівки в національній та іноземній валютах. 10 мільйонів за умови, якщо така установа має 50 або менше структурних або відокремлених підрозділів. Ця сума зростає на 10 мільйонів за кожні наступні 50 структурних підрозділи [49].

15 мільйонів гривень – для надання фінансових послуг, які передбачені у статті 4 Закон України «Про фінансові послуги» ;

30 мільйонів гривень – для здійснення діяльності з надання будь-яких фінансових послуг, що передбачають залучення фінансових активів від фізичних осіб.

Також відповідно до Положення небанківська фінансова установа не повинна мати: 1) фінансових інвестицій в капіталі ключових учасників у її структурі власності, сумарний розмір яких перевищує 25% власного капіталу небанківської фінансової установи; 2) заборгованості зі сплати податків і зборів.

Окрім вимог до фінансового стану законодавство встановлює вимоги до ділової репутації особи. Небанківська фінансова установа, яка має намір отримати генеральну ліцензію, не повинна допускати суттєвих порушень фінансових зобов'язань протягом останнього року, що передував даті надходження пакета документів, щодо будь-якого банку або іншої юридичної

чи фізичної особи. [29] Фінансова установа має право подавати письмові пояснення разом із пакетом документів, щодо порушених нею зобов'язань. І якщо на момент подачі документів порушенні зобов'язання (порушення) виконані і цьому є підтвердження – НБ України має право не звернути уваги на такі порушення.

Законодавство виділяє такі вимоги:

- 1) не повинні бути об'єктами застосування санкцій з боку іноземних держав (крім держави, що здійснює збройну агресію проти України), міждержавних об'єднань, міжнародних організацій або України;
- 2) не повинні бути включеними до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні;
- 3) не повинні допускати фактів надання недостовірної інформації Національному банку або іншим державним органам;

Ці вимоги застосовуються протягом 3 років з дня виникнення таких обставин.

Також чинне законодавство виділяє ознаки, які вказують на те що фінансова установа, або її керівники, або власник істотної частки не мають бездоганної ділової репутації. Серед них: небанківська фінансова установа, її керівники або власники істотної участі в ній володіли істотною участю в банку станом на будь-яку дату, або

керівники небанківської фінансової установи або власники істотної участі в ній обіймали не менше шести місяців посади в органах управління та/або контролю банку або посаду головного бухгалтера банку, або посаду керівника підрозділу внутрішнього аудиту банку чи виконували обов'язки зазначених осіб тощо.

Останнє питання це процес отримання самої ліцензії. Для того щоб її отримати небанківська фінансова установа подає визначений список документів до НБ України. Цей список включає в себе 18 документів. До них належить: заява про надання генеральної валютної ліцензії; бізнес-план щонайменше на три роки діяльності; опію документа, що підтверджує внесення

небанківської фінансової установи до Реєстру фінансових установ; копію статуту тощо. Весь перелік документів визначений у Розділі III Положень [25].

Національний банк приймає рішення про надання генеральної ліцензії або відмову в її наданні протягом двох місяців із дня отримання повного пакета документів, визначених цим Положенням. Вартість розгляду такої заяви складає 36 840 гривень. У разі прийняття негативного рішення - гроші ніхто не поверне.

Генеральна ліцензія набирає чинності з дати внесення в АІС "Валютні ліцензії" облікового запису про надання генеральної ліцензії. Ліцензія діє безстроково, але може бути скасована або відкликана за рішенням НБ України.

Національний банк має право призупинити розгляд пакета документів, що подається відповідно до цього Положення, у разі виявлення обставин, що можуть вплинути на прийняття Національним банком відповідного рішення, до з'ясування таких обставин, але не більше ніж на 30 днів. Національний банк повідомляє небанківську фінансову установу про призупинення розгляду пакета документів протягом п'яти робочих днів із дня прийняття такого рішення (рішення приймає уповноважена особа Національного банку).

Рішення НБ України можуть бути оскаржені у судовому порядку.

Аналізуючи положення про вимоги до фінансового стану, ділової репутації тощо, постає питання чи працюють всі ці положення в умовах, які склалися в Україні. Безспірно, що такі вимоги мають бути, що вони спрямовані на забезпечення прозорості бізнесу, на протидію шахрайським намірам тощо. Якщо казати про законодавство то наміри, які були закладені при розроблені законодавчої бази по цьому питанню є благими та потрібними. Щодо частини викладення цих намірів у нормативно-правові акти – залишаються питання чи дійсно нам потрібна така величезна кількість нормативно-правових актів для цього. Для того щоб дізнатися як створити небанківську фінансову установу треба передивитися з десятків нормативно-правових актів. Адже кожна з таких фінансових установ має свій окремий акт, який регулює положення про саме цю окрему фінансову установу (наприклад кредитна спілка і відповідний Закон

України «Про кредитні спілки» тощо). Тому не настав час замислитися про кодифікований нормативний акт. Наприклад його назва було б Кодекс України про фінанси та фінансовий ринок або просто Фінансовий кодекс України. Такий кодекс звичайно був би величезний. Але, по-перше, в Україні є вже кодекси в який вміщено дуже багато статей. Наприклад Цивільний кодекс України вміщує в себе 1308 статей. Податковий кодекс, науці досі не відомо скільки точно в ньому вміщено пунктів та підпунктів. Тому великим кодексом нас не налякати. Також можна зробити у двох примірниках та розділити за сферою використання. Один би з цих кодексів був щось на кшталт Кодекс України про державну реєстрацію та дозвільну систему. Який би регулював реєстрацію, отримання того чи іншого дозволу або свідоцтва, а також покривав би питання щодо отримання ліцензії. Друга том в свою чергу ділився на книги (по аналогії з цивільним кодексом) банківське право, валютне право, покривав питання цінних паперів та ринку фінансових послуг. Плюс така кодифікація це шанс законодавцем передивитися, що, на даний момент складає, валютне законодавство України. виправити, оптимізувати наявні положення. Це робота не на один день. Але якщо Україна хоче йти до Європейського Союзу, то зрозуміле і просте у використанні законодавство є дуже важливим. Також можливо би нарешті звернули увагу на подвійне ліцензування для факторингових компаній та страхових компаній, які здійснюють розрахунки за договорами страхування життя тощо. Дійсно контроль над такими установами має бути і важливо не допускати до такої діяльності людей з сумнівними намірами і репутацією. Контроль має бути жорстким, але у той же час зрозумілим у контексті дозвільної системи та законодавчого викладення. Можна було б задуматися про надання таких установ свого роду універсальних ліцензій, за якими їм було б дозволено здійснювати такі валютні операції. Тому роботи над законодавством ще багато і темпи з якими вона ведеться не дуже високі. Фінанси це те без чого сама держава не може існувати. Тому вирішення всіх наявних проблем з ними, на мою думку, є самим важливим і має стояти у пріоритеті.

2.3. Правові засади здійснення банками валютних операцій

Однією з найважливіших складових будь-якої країни з ринковою економікою є банки. Саме банки є тим механізмом, який забезпечує розвиток бізнесу через кредитування, також через забезпечення зв'язку з зовнішнім світом саме шляхом здійснення валютних операцій. У часи, коли глобальні інтеграційні процеси стали трендом, або навіть необхідністю адже без залучення іноземного капіталу та іноземних інвестицій в наші часи не обходяться навіть найрозвинутіші країни світу.

Тому розвиток і регулювання банків і банківської системи є дуже важливою темою для висвітлення. Як і зазначалося вище банки є тим самим фінансовим зв'язком за допомогою якого і «спілкуються» резиденти та зовнішні інвестори або кредитори.

На відмінно від небанківських фінансових установ банки не мають таких законодавчих обмежень щодо здійснення валютних операцій. Банки здійснюють весь спектр валютних операцій у відповідності до чинного законодавства. По суті своїй являють собою універсальні фінансові установи, які одночасно можуть здійснювати перекази, займатися діяльністю по торгівлі валютою у готівковій формі тощо.

Окрім валютних операцій та банківської діяльності законодавство покладає на банки і інші обов'язки. Відповідно до чинного законодавства на уповноважені банки покладено функції валютного контролю. Тобто уповноважені банки є агентами валютного контролю. Ключовим словом тут є уповноважені. Уповноважені банки – це ті банки, які у відповідності до чинного законодавства отримали генеральні ліцензії НБ України.

Отже це стаття буде включати в себе три основні блоки: здійснення валютних операцій, контролюючі функції банків та порядок набуття валютної ліцензії.

Розпочнемо з отримання валютної ліцензії. Як і у випадку з небанківськими фінансовими установами для того щоб отримати валютну ліцензію спочатку треба зареєструвати відповідну юридичну особу, яка має намір займатися банківською діяльністю.

Реєстрація здійснюється відповідно ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. У статті 17 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» визначено вичерпний список документів, які уповноважена особа має подавати до органів, які займаються державною реєстрацією. В цей список входять: статут; протокол зборів учасників; відомості про засновника тощо. Всього треба подати 11 документів, які визначені у статті 19.

На відмінно від небанківських фінансових установ банки мають чітко визначені організаційно-правові форми, у яких вони можуть бути створені. Відповідно до статті 336 Господарського кодексу України банки можуть створюватися у формі акціонерних товариств та кооперативних банків. Тому серед переліку документів наявна вимога щодо подачі копії свідоцтва про випуск акцій [3].

Також встановлені вимоги щодо розміру і структури статутного капіталу і регулятивного. Як зазначалося раніше регулятивний капітал – це капітал, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків.

Відповідно до статті 30 Закон України «Про банки і банківську діяльність» регулятивний капітал банку складається з основного капіталу та додаткового. В свою чергу основний капітал поділяється на статутний капітал та розкритих резервів. Розкриті резерви банку – це нерозподілений прибуток, надбавок курсу акцій тощо. Отже виходячи з вищезазначеного статутний капітал є частиною регулятивного. Але в законодавстві наявні деякі суперечності. Відповідно до статті 31 Закон України «Про банки і банківську діяльність» розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи має складати 500 мільйонів гривень. А у Інструкції «про порядок регулювання

діяльності банків в Україні» вказано, що регулятивний капітал має складати 500 мільйонів гривень. Але як було зазначено вище регулятивний капітал це є сукупність основного і додаткового капіталів. Відповідно до цього розмір регулятивного капіталу має становити щонайменше мінімально допустимому розміру статутного капіталу. Виходить, що на момент реєстрації основним засобом формування регулятивного капіталу є саме статутний капітал, тому що додатковий капітал може формуватися тільки у процесі діяльності відповідного банку. Різниця між цими капіталами і вимогами до їх розміру, окрім того що один є складовою частиною іншого, є те що це одна та й та ж цифра на різних стадіях реєстрації відповідного банку. Звичайно у юридичної особи при реєстрації не має такого поняття як регулятивний капітал, є тільки статутний капітал. А при отриманні банківської ліцензії статутний капітал стає частиною основного капіталу [28]. Отже пройшовши стадію державної реєстрації юридичній особі, яка має намір займатися банківською діяльністю, така особа повинна отримати банківську ліцензію (це все ще не валютна ліцензія).

Для того щоб отримати ліцензію особа повинна подати визначений перелік документів до НБ України. Це перелік документів передбачений у статті 19 «Про банки банківську діяльність». Більше детально процес отримання банківської ліцензії передбачений у Положенні «про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів» (далі – Положення) [17].

Як і у випадку з небанківськими фінансовими установами Положення встановлюють ряд вимог до репутації особи, фінансового стану тощо [17]. Також встановлюються вимоги, щодо найменування банку [17]. На відмінно від небанківської фінансової установи, яка подає заяву про отримання ліцензії, банки подають клопотання до НБ України про отримання банківської ліцензії. Таке клопотання подається впродовж року з моменту реєстрації юридичної особи. Яка має намір займатися банківською діяльністю.

Таке клопотання має містити запевнення про :

- 1) наявність приміщень ;

- 2) забезпеченість належним банківським обладнанням;
- 3) забезпеченість комп'ютерною технікою та програмним забезпеченням потрібними для надання банківських послуг.

Нажаль Положення не дає відповіді у якій формі має бути це запевнення, що саме може бути запевненням тощо. Також відсутнє визначення або перелік, що відноситься до банківського обладнання, а також, яке програмне забезпечення відноситься саме до банківського. Взагалі саме формулювання «запевнення» на мою думку не є притаманним для побідного роду нормативних актів. На мою думку слово «запевнення» має бути замінено на «підтвердження», а також визначено вимоги до банківського обладнання або ж, хоча б, було визначення, що входить до банківського обладнання.

Наступним етапом в процесі отримання генеральної ліцензії НБ України є відповідність банку встановленим критеріям. До таких критеріїв належить:

а) розмір регулятивного капіталу банку не менший, ніж установлений нормативно-правовими актами Національного банку мінімальний розмір регулятивного капіталу.

Тобто на момент подання клопотання регулятивний капітал має складати не менше ніж 500 мільйонів гривень;

б) банк не є об'єктом застосування заходів впливу або штрафних санкцій за порушення вимог банківського законодавства України, валютного законодавства України, законодавства України з питань регулювання ринків фінансових послуг, у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку, протягом трьох місяців, що передують зверненню банку до Національного банку з клопотанням про надання генеральної ліцензії, та під час розгляду клопотання банку про надання генеральної ліцензії. Цікавим є вимога щодо не порушення валютного законодавства, адже без генеральної ліцензії НБ України банк не може займатися будь-якими операціями, що пов'язані з іноземною валютою.

в) структура власності банку не визнана Національним банком непрозорою;

г) банк не визнано Національним банком проблемним;

г) наявність затверджених керівником банку (уповноваженою ним особою) положень банку щодо виконання відповідних операцій;

Порівняно з фінансовими установами, процедура отримання банком генеральної ліцензії виглядає більш спрощеною. Наприклад, якщо небанківська фінансова установа хоче надати послуги факторингу та здійснювати розрахунки у іноземній валюті закон вимагає від неї здійснювати аналогічну діяльність у національній валюті України. Для банків така вимога не встановлена. Відповідно як тільки банк отримує банківську ліцензію він одразу може подати клопотання про надання йому генеральної валютної ліцензії. І знову ми стикаємося з трьох рівневою дозвільною системою. Реєстрація, банківська ліцензія, валютна ліцензія. Звичайно як і зазначалося до цього дозвільна система має функціонувати і відсіювати недобросовісних підприємців або осіб, які не відповідають встановленим вимогами банківського законодавства. Але на мою думку поділ на банківську і валютну ліцензію не є доцільним. По-перше, на мою думку в Україні буде складно (якщо взагалі можливо) знайти банки, які не займаються операціями з валютою. Це просто недоцільне і не рентабельне гаяння часу. Отже всі банки отримують валютні ліцензії для отримання прибутку, а найважливіше для отримання доступу на міжнародний валютний і інвестиційний ринок. Тому було б доцільно об'єднати банківську і валютну ліцензію. Встановити наявні або удосконалені вимоги до юридичних осіб, які мають на меті займатися банківською діяльністю. Це б значно полегшало життя підприємцям. Звичайно банки це дуже важливий сектор економіки і держави як такої тому жорстке регулювання просто необхідне. Але «жорстке» не повинно означати «заплутано», «довго» та «невиправдано». Також на користь моїх слів говорить перелік документів, які має подати особа для отримання валютної ліцензії. До них належить:

а) клопотання банку про надання генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій за підписом керівника банку (уповноваженої ним особи)

б) відповідні внутрішні положення банку, що регулюють виконання ним операцій, право на здійснення яких надає йому генеральна ліцензія, що відповідають вимогам законодавства України;

в) копію платіжного документа, який підтверджує оплату послуги Національного банку з розгляду пакета документів для отримання генеральної ліцензії.

Як бачимо всього три документи. Тобто сам процес отримання такої ліцензії є формальним. Порівняно з небанківськими установами, яким необхідно подавати десятки документів на різних стадіях реєстрації і в процесі отримання ліцензії. Однією з причин може бути фінансове забезпечення НБ УКРАЇНИ, адже розгляд заявки на отримання ліцензії чимало коштує. Звичайно порівняно з регулятивним капіталом такі гроші виглядають смішно. Але, мабуть, ключове слово тут «розглядає». Адже НБ України і відхилити заявку з підстав передбачених у пункті 4.1 Постанови № 281 [28]. Отже розгляд заявки на отримання банківської ліцензії коштує 35890 грн. Вартість розгляд заявки банку на отримання генеральної валютної ліцензії складає 9290 грн [30].

Національний Банк України розглядає пакет документів на предмет відповідності та комплектності у продовж 15 днів. Якщо заявник не дотримується вимог встановлених діючим законодавством то НБУ повертає пакет документів з супровідним листом у якому обґрунтовано чому банк повертає пакет документів. Причини з яких банк може відмовити в розгляді зазначені в п.4.1 Постанови №281.

Якщо НБ України все ж приймає до розгляду пакет документів, то законодавством передбачений 30-ти денний строк розгляду документів за результатами якого НБ України приймає рішення щодо надання чи ненадання генеральної ліцензії НБ України.

Генеральна ліцензія діє безстроково, але може бути відкликана або анульована з підстав передбачених законодавством. Також, якщо НБ УКРАЇНИ

відкликає банківську ліцензію це автоматично означає відкликання і генеральної ліцензії НБ України.

Коли банк отримує генеральну ліцензію НБ України він може починати здійснювати валютні операції.

Банки здійснюють близько 70 % від всіх валютних операцій [42]. Як і було зазначено саме банки є тим самим зв'язуючою ланкою між резидентам та зовнішнім світом. Адже відкритого рахунку у банку, навіть маючи індивідуальну валютну ліцензію жоден не зможе здійснити ту чи іншу валютну операцію. Банки є своєрідною універсальною фінансовою установою, яка може здійснювати весь спектр валютних операцій передбачених чинним законодавством.

Чинне законодавство визначає виключний список валютних операцій, які може здійснювати банк після отримання валютної ліцензії НБ України. Такий перелік передбачений у II Розділі Постанови НБ УКРАЇНИ № 281 [28]. До валютних операцій, які може здійснювати банк на основі генеральної ліцензії належать:

- неторговельні операції з валютними цінностями;
- операції з готівковою іноземною валютою та чеками (купівля, продаж, обмін, прийняття на інкасо), що здійснюються в касах і пунктах обміну іноземної валюти банків;
- операції з готівковою іноземною валютою (купівля, продаж, обмін), що здійснюються в пунктах обміну іноземної валюти, які працюють на підставі укладених банками агентських договорів з юридичними особами - резидентами;
- ведення рахунків клієнтів (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів - нерезидентів у грошовій одиниці України;
- ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті;
- ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України;

відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;

відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;

залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України;

залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках;

торгівля іноземною валютою на валютному ринку України [за винятком операцій з готівковою іноземною валютою та чеками (купівля, продаж, обмін), що здійснюється в касах і пунктах обміну іноземної валюти банків і агентів];

торгівля іноземною валютою на міжнародних ринках;

залучення та розміщення банківських металів на валютному ринку України;

залучення та розміщення банківських металів на міжнародних ринках;

торгівля банківськими металами на валютному ринку України;

торгівля банківськими металами на міжнародних ринках;

валютні операції на валютному ринку України, які належать до фінансових послуг згідно зі статтею 4 Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" та не зазначені в абзацах другому - сімнадцятому цього розділу;

валютні операції на міжнародних ринках, які належать до фінансових послуг згідно зі статтею 4 Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" та не зазначені в абзацах другому - сімнадцятому цього розділу [14] .

На думку В.А. Боровкової [44, с.345] валютні операції банку умовно можна поділити наступним чином:

1) Відкриття та ведення валютних рахунків клієнтів.

Для здійснення будь-яких валютних операцій за кордон у більшості випадків фізичні і юридичні особи потребують власний рахунок в уповноваженому банку. В Україні порядок відкриття і використання рахунків регулює Постанова НБ України № 492 «Про затвердження Інструкції про порядок

відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» [24];

2) Неторгові операції банку.

До даних операцій відносяться операції з обслуговування клієнтів, які не пов'язані з транскордонним рухом капіталу, а також з операціями по розрахункам з імпорту та експорту товарів. До них можна віднести: випуск та обслуговування пластикових карток клієнтів банку; продаж платіжних документів (дорожніх чеків) тощо [24].

3) Встановлення кореспондентських відносин з іншими банками.

На мою встановлення кореспондентських відносин з іншими банками, а також ведення кореспондентських рахунків є однією з найважливіших функцій, які виконує банк. Адже як було неодноразово зазначено, що банки виконують функцію транскордонного провідника для капіталу. Враховуючи те, що без наявності кореспондентського рахунку особа не зможе здійснювати розрахунки за своїми зовнішніми зобов'язаннями, залучати кошти з закордону, інвестувати за кордон тощо. Тому питання про кореспондентські відносини з іншими банками закордоном є ключовим при виборі банку клієнтом.

4) Конверсійні операції банку.

Операції пов'язані з купівлею та продажем валюти на валютних ринках. Це питання було висвітлено в попередньому розділі [44].

Перейдемо до контролюючих повноважень банків. Національний банк України хоча і є всеснаючим і всевидючим регулятор в Україні, але навіть такій серйозній установі було вкрай важко вгледіти за кожною валютною операцією, яку здійснюють резиденти та нерезиденти. Тому НБ України передав деякі свої повноваження банкам.

Здійснювати контроль можуть тільки уповноважені банки. Відповідно до діючого законодавства тільки уповноваженні банки можуть здійснювати контролюючі повноваження. Тобто бути агентами валютного контролю.

Функції агента валютного контролю - обов'язки уповноваженого банку, іншої фінансової установи та національного оператора поштового

зв'язку, які отримали від Національного банку генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій, щодо здійснення контролю за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці установи. Цей контроль полягає в запобіганні уповноваженими банками, іншими фінансовими установами та національним оператором поштового зв'язку проведенню резидентами і нерезидентами через ці установи незаконних валютних операцій та/або своєчасному інформуванні уповноваженими банками, іншими фінансовими установами та національним оператором поштового зв'язку у випадках та в порядку, установлених законодавством, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку, відповідних державних органів про порушення резидентами і нерезидентами законодавства, пов'язаного з проведенням ними валютних операцій [32].

На думку деяких авторів функції валютного контролю можна умовно розподілити за двома напрямками:

1.) власне контроль за відповідністю до законодавства України валютних операцій резидентів і нерезидентів, що здійснюються на території України, 85 зокрема і передусім – через уповноважені банки, а також виконання уповноваженими банками певних "адміністративних дій" стосовно резидентів, як-то обов'язковий продаж валютних надходжень;

2.) здійснення контролю за дотриманням резидентами законодавчо установлених термінів розрахунків за експортно-імпортними операціями відповідно до Закону України "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» .

У новому Закон України « Про валюту і валютні операції» також визначенні положення про валютний контроль. Хоча відповідного до нового курсу лібералізації у валютному законодавстві «контроль» змінено на «нагляд», але суть від того не змінюється. У самому законі небагато прописано щодо прав і обов'язків агентів валютного контролю. Зокрема агенти валютного

нагляду мають право вимагати у суб'єктів валютних операцій документи, пов'язані із здійсненням валютних операцій, а суб'єкти валютних операцій зобов'язані надавати такі документи на вимогу агентів валютного нагляду у визначений ними строк.

Також там присутні положення про те що порядок здійснення валютного нагляду агентами валютного нагляду встановлюється Національним банком України. Ураховуючи те що НБ України недавно презентувала новий формат валютного законодавства, який покликаний замінити всі 56 нормативно-правових акти валютного законодавства на 7 принципово нових, то це порядок слід очікувати не раніше ніж Закон України «Про валюту і валютні операції» буде введений в дію .

РОЗДІЛ 3

РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ

3.1 Порядок здійснення валютного займу

Сучасний світ характеризується все більшим ігноруванням кордонів та встановлення транскордонних зав'язків між різними представниками бізнесу. Взагалі розвиток бізнесу сегменту є ключовим для економіки більшості країн, які відійшли від державної власності та взяли курс на західну модель економіки та ринку.

Для ринкової моделі економіки притаманно покладати надії своєї стабільності на малий та середній бізнес, так як саме це сегмент є системоутворюючим є ключовим напрямом у розвитку держави. Забезпечення

відповідних умов для розвитку бізнесу в перспективі дає стабільність економіки, а отже і економічну безпеку і незалежність.

Для економіки та держави розвиток малого та середнього бізнесу означає: по-перше, зайнятість населення, а отже в якомусь розумінні і добробут; по-друге, наповнення державного бюджету податками з яких держава забезпечує своє функціонування і виконує обов'язки перед своїми громадянами покладені на неї конституцією.

В Україні з цим виникає одразу дві проблеми. З одного боку Україна знаходиться на 80 місці в рейтингу «Doing Business» [53]. Це дані за 2017 рік. Виходить, що умови введення бізнесу в Україні все ще бажають системних і корисних змін. А з другого боку ті хто все ж веде малий або середній бізнес не дуже спішають сплачувати податки і збори та надають перевагу так званих «чорній бухгалтерії». Звичайно одна проблема виходить з іншої. Якщо в розвинених країнах держава і бізнес є друзями і їх дружба базується на взаємовигоді, то в Україні, нажаль, це два окремих табори.

Також останні роки в Україні прослідковується системна економічна криза. І від цього бізнесу не стає краще. В таких умовах держава більше і більше затягує пояси, іноді не розуміючи, що це пояси на шиї бізнесу.

Але бізнес в Україні все ж таки є. І як же в такому випадку йому виживати і процвітати, щоб мати з чого сплачувати податки і при цьому мати, якусь вигоду для себе.

Щоб започаткувати свій бізнес, або вийти на якісно інший рівень підприємства\компанії потребують залучення коштів. Один з варіантів це брати кредити у банків. Але відповідно до ситуації в країні банки більше не дають кредити, які хоча б на 1 % впевнені, що цей кредит може бути не повернений. Тому залишається брати гроші у своїх партнерів.

У випадку, коли юридична особа здійснює зовнішньоекономічну діяльність в неї є чудова нагода взяти кошти у своїх партнерів, якщо такі наявні. Це називається валютний заїм.

Отже, перш за все, треба визначити, який статус у таких грошей. Гроші, які особа позичає нерезидента не слід путати з кредитом. Цивільний кодекс України передбачає, що за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти [6]. Тобто, якщо ми беремо гроші в борг у нерезидента, які не є банком, або фінансовою установою то такі відносини регулюються положеннями ЦК про позику.

Відповідно до статті 1046 ЦК України договір позики – це договір за яким одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості [6].

Різниця між цими договорами, як визначили вище в суб'єкті, який надає нам такі кошти, а також в цільовому призначенні таких коштів. Тобто ЦКУ не встановлює спеціальних умов використання грошей, які були позичені. На відмінно від кредиту. Відповідно до статті 348 Господарського кодексу України банк має право здійснювати контроль над цільовим використанням коштів, які були надані в кредит [3].

Якщо мова йде за договір, який обов'язково має укладатися письмово та й ще має в собі іноземний елемент то звичайно важливим питанням є вимоги до такого договору та вибір матеріального права, якщо виникають якісь спори, що витікають з таких взаємин.

Взаємодія резидентів з нерезидентами, щодо залучення позик прирівняна до зовнішньоекономічної діяльності. Тому відповідно такий договір має відповідати вимогам встановленим «Положеннями про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)» (далі – Положення)

Відповідно до цього положення Зовнішньоекономічний договір (контракт) - матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів

зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, та спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Також відповідно до цього положення сторони на свій розсуд можуть обирати відомі міжнародні звичаї або договори.

У випадку, якщо сторони проігнорували вибір матеріального права, то до такого договору будуть застосовані положення Закону України «Про міжнародне приватне право» [11].

Згідно до статті 33 Закон України «Про міжнародне приватне право» Дійсність правочину, його тлумачення та правові наслідки недійсності правочину визначаються правом, що застосовується до змісту правочину.

Стаття 44 цього ж закону передбачає, що у разі якщо право не вибрано то застосовується право, яке має найбільш тісний зв'язок з правочином. Тобто застосовується право країни походження позикодавця. Виходить у випадку, коли ваш позикодавець є резидентом Польщі і ви не вибрали матеріальне право то автоматично застосовується положення щодо договору позики польського законодавства.

Також слід звернути увагу на статтю 47 Закон України «Про МПП» у якій вказано всі аспекти на які впливає вибір матеріального права до договору. У статті 35 цього закону вказано, що строки позовної давності визначаються правом, яке було обране або застосовується до прав і обов'язків сторін [11].

Істотною умовою також є відсотки, які нараховуються за цим договором. Відповідно до Цивільного кодексу позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок одержання процентів встановлюються договором. Якщо договором не встановлений розмір процентів, їх розмір визначається на рівні облікової ставки Національного банку України.

У разі відсутності іншої домовленості сторін проценти виплачуються щомісяця до дня повернення позики.

Отже є два варіанти або відсотки передбачені договором або застосовується облікова ставка НБ України.

Але у випадку із встановленням відсотків не все так просто. З метою підтримання стабільності національної валюти та недопущення безконтрольного відтоку капіталу Правління НБ України прийняло Постанову «Про встановлення процентних ставок за зовнішніми запозиченнями резидентів». У цій постанові НБ України встановлює розмір процентів, які можуть бути передбачені договором. До валюти, яка належить до 1-ї групи за Класифікатор валют встановлюються такі проценти:

- зі строками запозичень до 1 року - не вище 9,8% річних;
- зі строками запозичень від 1 до 3 років - не вище 10% річних;
- зі строками запозичень понад 3 роки - не вище 11% річних.

Відповідно, якщо позика беремо у доларі США, то максимальні проценти за договором можуть складати 11% річних

Для валют, які входять до другої та третьої групи валют за Класифікатором ставка може складати до 20% річних.

У випадку, якщо ставка перевищує зазначені зверху цифри, то НБ УКРАЇНИ не буде реєструвати такий договір. Також є виключення з цього правила. До таких виключень згідно з п 1.9 Постанови НБ України №270 «Про затвердження Положення про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам» (далі – Постанова) [21] належать:

- 1) кредиту державою або під державну гарантію;
- 2) кредиту резидентом-позичальником від міжнародних фінансових організацій, членом яких є Україна, та/або від міжнародних фінансових організацій, щодо яких Україна зобов'язалася забезпечувати правовий режим, який надається іншим міжнародним фінансовим організаціям чи резидентам;

3) кредиту у випадку, передбаченому підпунктом "в" пункту 1 статті 10¹ Декрету Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 року № 15-93 "Про систему валютного регулювання і валютного контролю"[15].

Головною умовою отримання позики від нерезидента є реєстрація договору Національним банком України. Цей процес регулюється вищезазначеною Постановою № 270.

Розглянемо основні положення та порядок реєстрації такого договору. По-перше, нас цікавить чи потребує така операції отримання індивідуальної валютної ліцензії. Адже у такої позики є притаманні валютним операціям ознаки: транскордонний переказ коштів, перехід власності тощо. У Постанові наявне положення про це. Відповідно до п.1.4 Постанови валютна операція, яка здійснена за договором позики з дотримання вимог встановлених Розділом 1 цієї Постанови не потребує:

- 1) індивідуальної ліцензії Національного банку на використання безготівкової іноземної валюти на території України як засобу платежу, якщо ініціатором або отримувачем за такою валютною операцією є міжнародна фінансова організація (ця норма стосується лише тих операцій, що здійснюються через поточний рахунок міжнародної фінансової організації, відкритий в уповноваженому банку згідно з Порядком відкриття та використання коштів за поточними рахунками міжнародних фінансових організацій, що відкриваються в уповноважених банках, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 19 травня 2014 року № 286, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 05 червня 2014 року за № 596/25373 (зі змінами) (далі - Порядок використання рахунків МФО);

- 2) індивідуальної ліцензії Національного банку на вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей, якщо отримувачем за валютною операцією є нерезидент-кредитор у зобов'язанні за договором та валюта переказується резидентом (позичальником/боржником у зобов'язанні за договором та/або іншою особою, яка виконує зобов'язання за такого позичальника/боржника в зобов'язанні) у межах суми, що належить до виплати резидентом-позичальником на користь нерезидента-кредитора за договором з урахуванням вимог цього Положення [21].

Отже ми не потребуємо отримання індивідуальної ліцензії, якщо ми сплачуємо за своїми зобов'язаннями передбаченими договором позики. Такі ж положення передбачені у Декреті КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (абзац 3 пп. «а» п.4 статті 5)

Але у випадку, якщо резидент використовує поточний рахунок, який відкритий поза межами України, то для такої операції все ж знадобиться отримання ліцензії.

Щоб зареєструвати договір позики, резидент повинен звернутися до Національного Банку України до фактичного зарахування коштів на його рахунок. Тобто, спочатку їдеш в Польщу укладаєш договір, проходиш процедуру реєстрації цього договору і тільки потім отримуєш кошти на свій рахунок. Процедура все ж не проста, але все ще простіше ніж отримати валютну ліцензію. Також є виключення щодо реєстрації договору до фактичного зарахування. До них належать:

1) договору щодо здійснення операцій з одержання уповноваженим банком-позичальником кредиту овернайт (один із різновидів кредиту, як правило, міжбанківського та кредиту рефінансування центрального банку). Найчастіше кредит овернайт банки використовують для підтримки своєї ліквідності з метою виконання економічних нормативів Національного банку). Такий договір не потребує реєстрації в Національному банку. Під час визначення умов такого договору та проведення на його підставі операцій мають бути дотримані максимальні процентні ставки, що встановлюються Національним банком відповідно до пункту 1.10 глави 1 розділу I цього Положення;

2) договору щодо здійснення операцій з одержання уповноваженим банком-позичальником кредиту на строк, що не перевищує одного року (крім кредитів овернайт), для реєстрації якого уповноважений банк зобов'язаний звернутися до Національного банку не пізніше робочого дня, наступного за днем одержання коштів за таким кредитом;

3) договору про одержання резидентом-позичальником грошових коштів в іноземній валюті (суми кредиту) від іншого резидента з дотриманням встановленого на території України порядку надання та одержання кредитів в іноземній валюті, за яким відбувається заміна кредитора в зобов'язанні з резидента - первісного кредитора на нерезидента - нового кредитора (вимога щодо обов'язкової реєстрації договору до фактичного одержання резидентом-позичальником коштів за кредитом не застосовується лише до тієї частини кредитних коштів в іноземній валюті, що були одержані резидентом-позичальником від резидента-кредитора);

4) договору щодо здійснення операції з одержання резидентом - фізичною особою (позичальником) кредиту для власних потреб (на цілі, не пов'язані з його підприємницькою діяльністю) від нерезидента із зарахуванням коштів за кредитом на рахунок цієї фізичної особи, який відкритий за межами України та використовується з дотриманням вимог законодавства України (вимога щодо обов'язкової реєстрації договору до фактичного одержання резидентом-позичальником коштів за кредитом не застосовується лише до тієї частини коштів, що були одержані резидентом - фізичною особою на власний рахунок за межами України в період до реєстрації договору). Уповноважений банк обслуговує операції за договором, що здійснюються з використанням рахунку резидента - фізичної особи, який відкритий в уповноваженому банку, лише за наявності реєстрації такого договору.

До резидентів, яким кошти були зараховані до реєстрації відповідного договору у Національному банку застосовуються штрафи.

Щоб зареєструвати договір особі, яка має на меті це здійснити валютну позику не треба звертатися до Національного банку України. Така особа має звернутися до уповноваженого банку. Слід зазначити, що обслуговування резидента за відкритим рахунком в Україні має здійснювати один і той же уповноважений банк. Якщо подивитися на ці положення в розрізі валютного законодавства в цілому то складається враження, що це ці нормативи не з українського законодавства. Не треба мати справу з контролюючим органом на

пряму. Не треба отримувати тисячі документів на отримання дозволу або ліцензії. Мати справу з комерційною структурою це зовсім інша справа. У разі якщо щось не подобається завжди можна змінити обслуговуючий банк на інший. З державою таку маніпуляцію не так легко здійснити.

Повернемося до реєстрації. Отже для того щоб НБ України зареєстрував такий договір потрібно до уповноваженого банку подати такі документи:

1) заяву про реєстрацію договору/заяву про внесення змін до реєстрації договору (далі в цьому розділі - Заява) на паперовому носії чи у вигляді електронного документа. Заява за довільною формою має обов'язково містити номер і дату, підпис заявника, а також відомості щодо реквізитів, сторін та основних умов договору, який потребує реєстрації/унесення змін до реєстрації (у випадку заяви про внесення змін до реєстрації договору мають зазначатися змінені відомості щодо договору з урахуванням інших додаткових угод/договорів, документів, які стосуються реалізації договору та здійснення валютних операцій за договором). Відомості щодо основних умов договору мають включати, зокрема відомості щодо суми, валюти, строку кредиту, відомості щодо розмірів платежів, що впливають на розмір виплат за користування кредитом (процентна ставка, комісії, неустойки, інші установлені договором платежі, у тому числі ті, що є санкціями за неналежне виконання договору), та їх відповідності (неперевищення) розміру виплат за максимальною процентною ставкою, установленною Національним банком для договорів із відповідними умовами залучення кредитів;

2) оригінал/копію договору (разом з оригіналами/копіями інших додаткових угод/договорів, документів, які стосуються реалізації договору та здійснення валютних операцій за договором).

Всього два документи, які потрібно подати для реєстрації договору. Як і зазначалося при цьому не мати справу з державними органами на пряму.

Текст документу має бути складений українською мовою. Також дозволяється складати документи російською мовою. Якщо документ

складений будь-якою іншою мовою то за вимогою уповноваженого банку заявник подає також переклад на українську мову [21].

Після того як документи були подані уповноважений банк починає перевірку зазначених документів. За результатами перевірки уповноважений банк приймає рішення або про повернення документів заявнику на до оформлення, або направити до Національного банку на реєстрацію.

Коли уповноважений банк надсилає заяву і відповідні документи на реєстрації договору, НБ України у 7-ми денний строк проводить його реєстрацію, якщо немає підстав для повернення документів [21].

Національний банк проводить реєстрацію договору шляхом унесення в автоматизованому режимі (на підставі відомостей з Повідомлення, поданого уповноваженим банком - ініціатором проведення реєстраційних дій) відповідного запису до електронного реєстру повідомлень про договори, що ведеться засобами спеціального програмного забезпечення щодо реєстрації договорів (далі - Реєстр). Датою та номером реєстрації договору є дата та номер запису в Реєстрі [21].

Отже ми визначили порядок отримання від нерезидента позики і всі аспекти, які стосуються цього.

Тепер визначено, а як же нам надати нашим закордонним друзям кошти, якщо вони потребують їх.

Відповідно до тої ж Постанови №270 надавати кошти в позику можуть резиденти – юридичні особи підприємці, а також резиденти фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності.

Існують обмеження, щодо коштів, які резиденти можуть надавати за договором позики нерезидентам. Під обмеження підпадають :

- Кошти, які придбані на міжбанківському валютному ринку України;
- Кредитні кошти;
- Позики.

Отже, відповідно до цього резиденти можуть надавати позики лише гроші, які вони отримали в наслідок своєї діяльності. Розрахунки щодо надання та

повернення коштів за договором позики мають здійснюватися тільки у готівковій формі.

Уповноважені банки та уповноважені фінансові установи здійснюють такі операції на основі отриманої генеральної ліцензії НБ України на здійснення валютних операцій, а саме у частині розміщення та залучення коштів на міжнародних валютних ринках для уповноважених банків, а для фінансових установ у частині надання позик у іноземній валюті. Хоча слід зазначити, що в новому валютному законі для фінансових установ не передбачено здійснення таких валютних операцій (позика у іноземній валюті). Також уже відомий план НБ України щодо заміни 56 нормативно-правових акти, що складають валютне законодавство на 7 нових. Один з яких є Закон України «Про валюту і валютні операції» Чи означає це, що фінансові установи більше не зможуть надавати валютні позики – стане зрозуміло після введення в дію нового валютного закону.

Для того, щоб резидент (крім уповноваженого банку) мав право надавати позики нерезидентам, такий резидент повинен отримати індивідуальну валютну ліцензію [21].

Національний банк України піклується про резидентів і тому передбачив захист від недобросовісних договорів. Резидент може надати позику нерезиденту тільки у випадку, якщо для забезпечення зобов'язань до договору позики нерезидент використовує банківську гарантію без права на відзив такої.

Для отримання індивідуальної валютної ліцензії на переказування за межі України іноземної валюти з метою надання резидентами позики в іноземній валюті нерезиденту потрібно подати наступні документи до НБ України:

- а) заяву про видачу ліцензії
- б) оригінал договору позики або його копію, засвідчену підписом резидента (для юридичних осіб - підписом керівника або заступника керівника);
- в) належним чином оформлену довідку банку:
зі згодою на обслуговування позики;

з відомостями про номер рахунку резидента, з якого переказуватимуться кошти, та про наявність на рахунку резидента коштів, достатніх для їх переказування згідно з договором позики;

з відомостями про результати аналізу та перевірки документів

г) оригінал договору про банківську гарантію, отриману для забезпечення виконання зобов'язань за договором позики, або його копію, засвідчену підписом резидента (для юридичних осіб - підписом керівника або заступника керівника).

Документи, які складені за кордоном за участю іноземних представників влади або інших осіб, які залучені до цього, мають бути легалізовані органами Міністерства закордонних справ України [21].

НБ України розглядає цей пакет документів впродовж 30 днів. Вартість такого розгляду складає 2040 грн.

Ліцензія дійсна, якщо протягом 90 днів резидент надав позику або її частину. Отже загальний строк дії, фактично, складає 90 днів. Якщо за цей строк резидент не надає позику – ліцензія анулюється. Зазначено, що за цих 90 днів особа має надати всю позику або її частину. Але строку за який треба надати позику у повному розмірі не визначено. За аналогією права такий строк повинен складати 1 рік. Саме такий термін встановлено для індивідуальної ліцензії на розміщення валютних цінностей за межами України [27].

Таким чином порівняно з іншими видами валютних операцій, порядок залучення коштів у якості позики не зазнає значного контролю з боку держави, а також зважаючи на можливість здійснювати такі операції через уповноважені банки без прямої взаємодії з органами державної влади – робить залучення позики у нерезидента дуже привабливою у контексті залучення коштів на розвиток бізнесу.

3.2 Порядок інвестування за кордон

Відповідно до чинного законодавства України здійснення фізичним і юридичними особами інвестицій за кордон є валютною операцією. Отже ця операція підлягає ліцензуванню, а також ретельному нагляду з боку НБ України.

Як відомо прийняття нового валютного закону (Закон України «Про валюту і валютні операції») ознаменувало взяття Україною курсу на валютну лібералізацію. Але зміни до щодо здійснення інвестицій за кордон почалися ще раніше ніж прийняття валютного законодавства.

У 2017 році Національний банк України прийняв постанову(Постановою Правління НБ України №54 від 15 червня 2017 року “Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України), яка принесла якісно нові зміни до чинного валютного законодавства.

По-перше, НБ України запровадив видачу ліцензій на здійснення інвестицій за кордон в електронному варіанті. Тобто, як і у випадку, наприклад, з реєстрацією договору про надання позики, всі документи на отримання цієї ліцензії тепер треба подавати через уповноважений банк у якому є відкритий рахунок, а також встановлені кореспондентські відносини з іншими банками. Документи можна подавати, як в паперовому вигляді, так і в електронному.

Для підтримки нововведень НБ України запроваджує нову автоматизовану інформаційну системи “Реєстр індивідуальних ліцензій на здійснення фізичними особами валютних операцій” (AIC) [23].

По-друге, НБ України з 2017 дозволяє, на основі індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон, інвестувати на суму еквіваленту 50000 доларів впродовж року [23].

Нормативний акт є регулює порядок отримання індивідуальної ліцензії на здійснення інвестицій за кордон – Постанова НБ України № 122 «Про затвердження Інструкції про порядок видачі індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон» (далі – Інструкція). В цій інструкції визначенні основні поняття щодо інвестицій і порядку їх здійснення.

Відповідно до Інструкції інвестиція за кордон – це валютна операція, яка передбачає вкладення суб'єктами інвестицій валютних цінностей в об'єкти інвестицій за кордоном з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Інвестиції можуть здійснювати юридичні особи, фізичні особи підприємці, а також фізичні особи, які не займаються підприємницької діяльністю. В залежності від того хто здійснює цю операцію залежить перелік документів, які треба подавати. Наприклад, для фізичних осіб, які не є підприємцями, треба подавати копії сторінок паспорту.

Згідно з Інструкцією інвестиції поділяються на такі види:

1) Капітальна інвестиція - валютна операція, яка передбачає придбання об'єктів нерухомого майна, інших основних фондів та нематеріальних активів, які підлягають амортизації;

2) Фінансова інвестиція - валютна операція, яка передбачає придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів.

В свою чергу фінансові інвестиції поділяються на прямі і портфельні. Прямі інвестиції - валютна операція, яка передбачає внесення коштів до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою. Портфельні інвестиції - валютна операція, що передбачає придбання цінних паперів, їх похідних та фінансових активів за кошти на фондовому ринку.

3) Реінвестиція - валютна операція, яка передбачає здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок доходу (прибутку), отриманого від інвестиційних операцій.

Отже особа, яка має намір здійснити такі інвестиції має подати відповідні документи. Не дивлячись на те, що електронні ліцензії вже запровадженні і функціонують, в Інструкцію не були внесені зміни про те що документи подаються через уповноважені банки. В Інструкції зазначено, що особа, яка має намір здійснити таку операцію подає в НБ України документи. Хоча,

справедливо зазначити, що не вказано чи потрібно подавати їх напрямую чи ні. З іншого боку також не зазначена можливість подавати документи у електронному вигляді. Наявне положення про те, що особа, яка здійснює інвестування на суму, яка не перевищує 50000 доларів отримує ліцензію у електронному вигляді. З іншого боку коректування всіх наявних нормативно-правових актів наразі вже не має сенсу, адже вже зимою Закон України «Про валюту і валютні операції» буде введено в дію, але про це пізніше.

Як і зазначалося вище, щоб отримати ліцензію потрібно подати визначений перелік документів. Якщо сума інвестиції еквівалента 50000 доларів, то особа подає такі документи :

- 1) заяву про видачу ліцензії;
- 2) оригінали або копії договорів (угод) та/або інших документів (рішення засновника, протокол загальних зборів акціонерів тощо), що є підставою для здійснення резидентом інвестиції за кордон;
- 3) оригінали або копії документів про реєстрацію частки статутного капіталу (об'єкта інвестиції), яку планує набути резидент (виписка з рахунку в цінних паперах, сертифікат корпоративних прав, установчі документи нерезидента, що містять інформацію про зареєстрований статутний капітал, тощо). Подаються в разі здійснення прямої інвестиції;
- 4) копії сторінок паспорта (або документа, що його замінює), які містять прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), дату народження, серію і номер, дату видачі та найменування органу, що видав документ, місце проживання, засвідчені підписом заявника (для заявників - фізичних осіб, крім підприємців);
- 5) оригінали або копії документів, що підтверджують наявність у нерезидента-продавця права власності на об'єкт інвестиції (виписки з рахунку в цінних паперах, витягу з реєстру об'єктів нерухомості тощо). Не вимагаються у випадку здійснення прямої інвестиції;
- 6) довідку заявника в довільній формі, що містить інформацію та розрахунки, які підтверджують відповідність інвестиції вимогам, установленим законодавством України, щодо структури активів, які дозволяється приймати

для представлення страхових резервів (у випадку здійснення інвестиції страховиком із страхування життя), або щодо структури активів інституту спільного інвестування/недержавного пенсійного фонду (у випадку здійснення інвестиції за рахунок активів інституту спільного інвестування/недержавного пенсійного фонду). Довідка засвідчується підписом керівника (заступника керівника) заявника.

Такий пакет документів вимагає чинне законодавство у випадку, якщо сума інвестицій не перевищує еквіваленту 50000 доларів США. Але діюче не законодавство не обмежую інвестиційні можливості громадян і дозволяє здійснювати інвестиції на суму більше ніж 50 тисяч доларів. Для цього треба подати додаткові документи до НБ України. Окрім вище зазначених заявник додатково подає:

1) інформацію/документи за підписом/засвідчені підписом заявника (уповноваженої ним особи), що має/мають підтверджувати наявність економічної доцільності (сенсу) операції зі здійснення інвестиції. Така інформація/документи може/можуть бути оформлена/оформлені у вигляді бізнес-плану або іншим чином;

2) довідку заявника в довільній формі про його відкриті поточні рахунки в уповноважених банках (для заявників - юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців). Довідка повинна містити інформацію про найменування уповноваженого(их) банку(ів), валюту(и) рахунку(ів), дату(и) відкриття рахунку(ів), залишки коштів на рахунку(ах), загальний(і) обсяг(и) зарахування та списання коштів за рахунком(ами) не менше ніж за останні шість місяців. Інформація зазначається в довідці станом на дату складання заяви на отримання ліцензії. Довідка засвідчується підписом заявника (уповноваженої ним особи);

3) інформацію/відомості щодо кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) заявника - юридичної особи, нерезидента - продавця об'єкта інвестиції (за наявності) та нерезидента, корпоративні права/цінні папери якого набуває заявник (за наявності). Така інформація має бути засвідчена підписом заявника (уповноваженої ним особи), містити схематичне зображення

структури власності резидента/нерезидента (із зазначенням прямої та опосередкованої участі особи в процентному відношенні) і відомості про кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) резидента/нерезидента;

4) оригінал або копію звіту про оцінку (акта оцінки) ринкової вартості об'єкта інвестиції, складеного уповноваженою особою (суб'єктом оціночної діяльності). Зазначена в заяві про видачу ліцензії сума інвестиції не може перевищувати ринкової вартості об'єкта інвестиції згідно із звітом про оцінку (актом оцінки), зазначеним у підпункті 4 пункту 2.2 глави 2 цієї Інструкції. Строк між датами оцінки ринкової вартості об'єкта інвестиції та укладенням резидентом договору про здійснення інвестиції за кордон (придбання об'єкта інвестиції) має становити не більше 30 календарних днів. Звіт про оцінку (акт оцінки) не вимагається в разі придбання цінних паперів та корпоративних прав у межах їх номінальної вартості;

5) для заявників - юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців: інформацію/документи (оригінали або копії) щодо визначення фінансового стану заявника, зокрема: фінансову звітність заявника на останню звітну дату, що складена відповідно до вимог законодавства України (баланс, звіт про фінансові результати, податкова декларація, додатки до податкової декларації, інша фінансова звітність) з відміткою відповідного державного органу України про її отримання/прийняття;

б) для заявників - фізичних осіб: документи (інформацію), що свідчать про наявність у заявника доходів у сумі, достатній для здійснення інвестиції. Такими документами (інформацією) можуть бути оригінали або копії декларацій про майновий стан і доходи з відміткою контролюючого органу України про їх отримання, довідок (відомостей) контролюючого органу про суми виплачених фізичній особі (заявнику) доходів та сплачених податків, інформація з офіційного сайту Національного агентства з питань запобігання корупції з декларацій про майновий стан і доходи, які подавалися фізичною особою (заявником) на виконання вимог законодавства у сфері запобігання корупції.

Строк розгляду Національним банком документів не має перевищувати 25 днів. У разі, якщо НБ України направляє запит про надання додаткових документів строк зупиняється і відновлюється у момент надходження цих документів.

У випадку, якщо протягом року заявник хоче збільшити суму інвестицій, то він у встановленому порядку звертається до НБ України для отримання нової ліцензії. Вартість розгляду документів національним банком складає 4000 гривень.

Якщо говорити про банки, то вони здійснюють інвестування на основі генеральної ліцензії НБ України у частині розміщення валюти на міжнародних валютних ринках. Тобто, банк зі статусом уповноваженого банку не потребує отримання окремої ліцензії на здійснення інвестування.

З прийняттям нового валютного закону, як вже було зазначено, поняття «індивідуальні валютні ліцензії» зникне. А отже порядок інвестування зміниться. Відповідно до нового закону фізичні особи у випадку, якщо сума буде менше ніж еквівалент 10000 євро, зможуть вільно інвестувати в будь-що, не повідомляючи будь-які державні органи та без потреби отримувати документи дозвільного характеру. А якщо сума буде перевищувати еквівалент 10000 євро, у такому випадку особа буде зобов'язана письмово задекларувати у ДФС (ст. 8 Закон України «Про валюту і валютні операції»). Такий порядок передбачений саме для фізичних осіб. Що стоється бізнесу, тобто для юридичних осіб, новий закон поки що не дає відповідь, який буде порядок інвестування для них. У законі вказано, що для суб'єктів валютних операцій НБ України буде встановлювати порядок здійснення валютних операцій відповідно до положень статті 9 цього закону. Висновок не дуже зрозумілий наразі. Не зовсім зрозумілим є нове поняття «суб'єкти валютних операцій». Відповідно до нового закону суб'єкти валютних операцій – це резиденти та (або) нерезиденти, які здійснюють валютні операції. Також у ч.3 статті 8 Закон України «Про валюту і валютні операції» вказано, що порядок транскордонного переміщення валютних цінностей суб'єктами валютних

операцій і уповноваженими установами визначається Національним банком України з урахуванням норм частини першої цієї статті. Але фізичні особи також є резидентами або нерезидентами. Отже, беручи до уваги вищесказане та положення Закон України «Про валюту і валютні операції» виходить, що для фізичних і юридичних осіб нове валютне законодавство передбачить різний підхід по регулюванню транскордонного переміщення валютних цінностей, а отже і порядок інвестування. Виходячи із положень статті 8 Закон України «Про валюту і валютні операції», поки що не зовсім зрозуміло, який саме буде порядок для переміщення валютних цінностей через кордон юридичним особами, які не є уповноваженими особами або фізичними особами підприємцями.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У роботі на основі аналізу практичних проблем та законодавчого підґрунтя регулювання валютних операцій було визначено характерні риси цих відносин на сучасному етапі їх розвитку та зроблено висновки та пропозиції теоретичного характеру.

За результатами проведеного дослідження зроблені наступні висновки та пропозиції:

1. Чинне законодавство містить чітке визначення, що ж таке валютні цінності і валюта. Відповідно до діючого законодавства «валютні цінності» є більш широким поняттям і включає в себе поняття «валюта». В свою чергу поняття «валюта» розділено на «іноземна валюта» та «національна валюта».

України». Національна валюта України – гривня. Статус гривні визначено у Конституції України та у Цивільному кодексі України. Також Цивільний кодекс прирівнює валюту і валютні цінності до майна.

2. Чинне законодавство не дає чіткого визначення поняттю «валютні операції», натомість надає ознаки валютних операцій. До таких ознак належать: операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності; торгівля валютними цінностями; транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей.

3. Здійснення валютних операцій є складним і багаторівневим процесом. Не зважаючи на те що Україна взяла курс на приєднання до Європейського Союзу здійснення валютних операцій залишається досить не простим питання. Законодавство, яке регулює валютні операції складається з багатьох нормативно-правових актів різних за силою. На даний момент діє 56 нормативно-правових. Регулювання валютних операцій здійснюється різними гілками влади. На разі валютне законодавство складає: укази президента, декрети Кабінету Міністрів, закони України, а також постановами Національного банку України. Основним актом, який, на даний момент, регулює процес здійснення валютних операцій – Декрет Кабінету міністрів «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» прийнятий у 1993.

4. Основною і найважливішою складовою валютного законодавства, на даний момент, є валютні ліцензії.

Індивідуальні ліцензії на здійснення валютних операцій – видаються Національним банком України резидентам і нерезидентам на здійснення разової валютної операції. На кожну, передбачену Декретом, валютну операцію існує окремий вид індивідуальної ліцензії, який потребує свій визначений відповідним нормативно-правовим актом (частіше за всього це Постанова НБ України) перелік документів, який потребується для отримання відповідної ліцензії.

В 2017 році отримання деяких ліцензій зазнало вагомих змін. Індивідуальні валютні ліцензії на здійснення інвестування/розміщення валютних цінностей за межами України/ виконання зобов'язань перед нерезидентами за договорами страхування життя можна отримати через обслуговуючий банк, якщо такий має статус уповноваженого. Такі ліцензії називаються е-ліцензії. На основі е-ліцензій особи можуть впродовж одного календарного року здійснювати валютні операції на суми еквіваленту 50 000 доларів. Нові умови здійснення цих операцій покликанні спростити та прискорити процес здійснення відповідних валютних операцій.

21.06.2018 був прийнятий нормативно-правовий акт, який покликаний лібералізувати чинне валютне законодавство, та значно полегшити здійснення валютних операцій. Закон України «Про валюту і валютні операції» вводить нові принципи врегулювання питань пов'язаних зі здійсненням валютних операцій на території України. Принцип свободи здійснення валютних операцій є якісно новим для національного законодавства і має забезпечити якісні умови для ведення бізнесу та інвестування за кордоном. Відповідно до нових принципів закон передбачає відміну індивідуальних ліцензій та дозволяє безперешкодно здійснювати валютні операції еквівалентом до 10 000 євро. Також цей закон покликаний стати базовим закон на основі якого уповноважені органи будуть вибудовувати нове валютне законодавство

Генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій – видається банкам, небанківським фінансовим установам та національному оператору поштового зв'язку. На основі цих ліцензій банки, небанківські фінансові установи та національний оператор поштового зв'язку отримують статус – уповноважених установ та здійснюють, на основі цього статусу, нагляд за здійсненням валютних операцій своїх клієнтів.

5. Діюче законодавство України передбачає застосування двох видів юридичної відповідальності за порушення чинного валютного законодавства, а саме адміністративну та фінансову відповідальність. До адміністративних правопорушень належать: порушення правил валютних операцій; ухилення від

повернення виручки у іноземній валюті; незаконне відкриття і використання рахунків за межами України. Закон України «Про валюту і валютні операції» чітко розмежовує осіб та види відповідальності для них. Зокрема за одне й те саме правопорушення більше не передбачено два види відповідальності.

6. Національний банк України є органом, який відповідає за монетарну політику в країні. В межах покладених на НБ України діючим законодавством здійснює регулювання та контроль за здійсненням валютних операцій в Україні. Для здійснення ефективного регулювання в сфері монетарної політики та регулювання валютних операцій НБ України використовує такі інструменти: обов'язковий продаж частини надходжень в іноземній валюті у межах, передбачених нормативно-правовими актами Національного банку України; встановлення граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів; встановлення особливостей здійснення операцій, пов'язаних із рухом капіталу; запровадження дозволів та (або) лімітів на проведення окремих валютних операцій.

7. Відповідно до нового закону України «Про валюту і валютні операції» небанківські фінансові установи обмежені вичерпним переліком валютних операцій, які вони можуть здійснювати. В Декреті Кабінету міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» такі обмеження не встановлювалися. Питання регулювання здійснення фінансовими установами валютних операцій було опосередковано визначено законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». У якому були визначені, які саме фінансові послуги мають право надавати фінансові установи на основі ліцензій. Небанківські фінансові установи для того, щоб отримати генеральну ліцензію НБ України на здійснення валютних операцій, в залежності від фінансової діяльності, яку вони ведуть, мають бути зареєстровані у визначеному законом порядку, бути внесеними у Реєстр фінансових установ та мати ліцензію на надання фінансових послуг, крім торгівлі валютою у готівковій формі.

8. Ключовим учасником ринку валютних операцій є саме банки. Банки здійснюють близько 70 % від загальної кількості всіх валютних операцій. Однією з найважливіших операцій, яку здійснюють банки є – встановлення кореспондентських відносин з іншими банками. Тобто забезпечує транскордонний фінансовий зв'язок для бізнесу і не тільки. Адже наявності власного рахунку в банку неможливо (в законний спосіб) здійснити будь-які розрахунки або інвестиції за кордон. На підставі генеральної валютної ліцензії банк здійснює майже весь спектр валютних операцій, які передбачені чинним валютним законодавством. Для отримання генеральних ліцензій банки мають бути зареєстровані у визначеному порядку та мати ліцензії на зайняття банківською діяльністю

9. Відповідно до чинного законодавства отримання валютного займу є досить простим процесом. Адже він не потребує прямих контактів із органами державної влади. Для того щоб отримати позику від нерезидента, особі, яка має намір це зробити потрібно підписати договір та зареєструвати його у Національному банку України через уповноважений банк, який обслуговує дану особу. Договір має відповідати встановленим законодавством вимогам. На відмінно від кредиту така позика не має цільового призначення і тому є більш зручною. Що стосується надання позики резидентом нерезиденту то у цьому випадку особа, яка має намір здійснити таку операцію повинна отримати індивідуальну ліцензію НБ України на здійснення валютних операцій.

10. Інвестування в Україні здійснюється на основі валютних ліцензій. Фізичні і юридичні особи, які не є уповноваженими особами, інвестують за кордон на основі індивідуальних ліцензій НБ України на здійснення валютних операцій. На даний момент особи, які мають на меті здійснити інвестування отримують е-ліцензії на здійснення інвестування у еквіваленті 50 000 доларів США. Якщо особа має на меті здійснити інвестування більшу суму, то така особа має надати Національному банку України додаткові документи визначені чинним законодавством України.

Вважаємо за доцільне запропонувати наступні зміни до законодавства:

1) Доповнити частину 1 статті 9 Закон України «Про валюту і валютні операції» словами: Особа має право протягом року здійснювати транскордонне переміщення валютних цінностей без декларування такої операції у органах ДФС на суму, яка не перевищує еквіваленту 10 000 євро.

2) Доповнити Закон України «Про валюту і валютні операції» поняттям криптовалюти. Тим самим взявши курс на врегулювання даного питання.

3) Переглянути діючі положення про отримання ліцензій і ввести єдину ліцензію для банків. Адже для свого функціонування банк потребує банківську ліцензію, а також генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій.

4) Привести діючі Постанови Національного банку України у відповідність до цивільного і іншого діючого законодавства України, зокрема положення Постанови НБ України № 65 у частині продажу частини валютної виручки без доручення клієнта. Такі положення суперечать діючим нормам цивільного законодавства. Відповідно до цього змінити «без доручення клієнта» на «за дорученням, але не пізніше наступного дня після отримання валютних надходжень». Також додати ще один пункт в якому буде зазначено наступне «у випадку, якщо, якщо клієнт пропускає зазначений строк, банк автоматично продає частину виручки».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Статті Угоди Міжнародного валютного фонду. Бреттон-Вудс від 22.07.1944р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_921
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984р. № 8073-X [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

5. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010р. №2755-VI. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003р. №435-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000р. № 2122-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
8. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018р. № 2473-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>
9. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001р. № 2908-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>
10. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03 .2015р. № 222-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>
11. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2508- VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
12. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999р. № 679- XIV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
13. Про страхування: Закон України від 07.03.1996р. №85/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
14. Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001р. № 2664-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

15. Про систему валютного регулювання та контролю: Декрет Кабінету Міністрів України №15-93 від 19.02.1993р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/15-93>

16. Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою: Постанова Правління НБУ № 281 від 10.05.2005р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0950-05>

17. Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів: Постанова Правління НБ України № 306 від 08.09.2011р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-11>

18. Положення про порядок встановлення Національним банком України лімітів відкритої валютної позиції та контроль за їх дотриманням уповноваженими банками: Постанова Правління НБ України № 290 від 12.08.2005р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0946-05>

19. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів НБУ: Постанова Правління НБУ № 33 від 13.04.2017р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0033500-17>

20. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів НБУ: Постанова Правління НБУ № 41 від 25.07.2018р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0041500-17>

21. Про затвердження Положення про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам: Постанова Правління НБ України № 270 від 17.06.2004р. // <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-04>

22. Про запровадження обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті та встановлення розміру обов'язкового продажу таких надходжень: Постанова Правління НБУ № 65 від 12.06.2018р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-18>

23. Про затвердження Інструкції про порядок видачі індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон: Постанова Правління № 122 НБ України від 16.03.1999 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0259-99>

24. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Постанова Правління НБУ № 492 від 12.11.2003р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>

25. Про затвердження Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України та змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Правління НБУ № 502 від 12.12.2002р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0021-03>

26. Про затвердження Положення про організацію та проведення інспекційних перевірок: Постанова Правління НБ України № 276 від 17.07.2001р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-01>

27. Про затвердження Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на розміщення резидентами (юридичними та фізичними особами) валютних цінностей на рахунках за межами України: Постанова Правління НБ України № 485 від 14.10.2004р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-04>

28. Про затвердження Положення про порядок надання банкам і філіям іноземних банків генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій: Постанова Правління НБ України № 281 від 15.08.2011р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-11>

29. Про затвердження Положення про порядок надання небанківським фінансовим установам, національному оператору поштового зв'язку генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій: Постанов Правління

НБ України № 297 від 09.08.2002р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-11>

30. Про затвердження тарифів на послуги(операції), що надаються(здійснюються) Національним банком України: Постанова Правління НБ України № 333 від 12.08.2003р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0784-03>

31. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті: Закон України від 23.09.1994. № 185/94-ВР. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185/94-%D0%B2%D1%80>

32. Про затвердження Положення про валютний контроль: Постанова Правління НБУ №49 від 08.02.2000р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0209-00>

33. Постанова від 13.03.2018 № 72706121 Рожищенського районного суду Волинської області по справі №167/74/18. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72706121>

34. Постанова від 14.03.2018 № 72745947 Дубровицького районного суду Рівненської області № 560/372/18. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72745947>

35. Постанова від 19.03.2018 № 72844739 Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області по справі №446/186/18. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72844739>

36. Постанова від 16.03.2018 № 72818177 Теофіпольського районного суду Хмельницької області по справі № 685/305/18. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72818177>

37. Постанова від 01.03.2018 №72553108 Каховського міськрайонного суду Херсонської області по справі № 658/4618/17. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72553108>

38. Постанова від 13.02.2018 №72242058 Шевченківського районного суду м. Києва по справі № 761/46778/17. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72242058>

39. Береславська О.І. Міжнародні валюти і практика їх регулювання. // Наукові записки // Серія «Економіка». –2012. – №20. – С. 43–48.
40. Береславська О.І., Наконечний, О. М., Пясецька М. Г. Міжнародні розрахунки та валютні операції: навч. посібник / за заг. ред. М. І. Савлука Київ: КНЕУ. –2002. – 392 с.
41. Береславська О.І. Лібералізація механізму валютного регулювання в Україні // Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка». – 2016 . – № 2(30). – С. 43-50
42. Берлач А.І. Банківське право навч. Посібник для дистанційного навчання. Університет Україна 2006 // <http://mego.info>
43. Борисов І.В. Фінансові установи як учасники ринку фінансових послуг. Право та інновації. –2014. – № 4(8). – С. 97– 103 // [http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2015/03/Borisov8 .pdf](http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2015/03/Borisov8.pdf)
44. Боровкова В.А. Банки и банковская деятельность: навч. посібник. – Москва. –2014. – 623 с. //
45. Валютне регулювання та контроль : навч. посіб. / Боришкевич О.В., Краснова І.В., Білошапка В.С. / за ред. О.В. Боришкевич. – Київ: КНЕУ. – 2008. –400 с.
46. Васюренко О.В. Банківський нагляд: підручник. – Київ: Знання. – 2011. – 502 с.
47. Владимир О.М. Особливості регулювання валютних відносин з боку держави та Національного банку України: реалії сьогодення та шляхи оптимізації. // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 3 (28). – С. 174–178.
48. Воляник Г.М., Шутка С.Є. Порядок обліку купівлі іноземної валюти при здійсненні зовнішньоекономічних операцій // Науковий вісник ЛДУВС. – 2016–. №1. – С. 181-189.
49. Гарбук О.М. Облік операцій в іноземній валюті // Вісник офіційно про податки. – 2017. – № 39 (943). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ru/publication/100006050-oblik-operatsiy-v-inozemniy-valyuti>

50. Гетманцев Д.О. Шукліна Н.Г. Банківське право України: навч. Посібник. –2007. – Київ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Hetmantsev_Danylo/Bankivske_pravo_Ukrainy.pdf
51. Гогін А.А. Характеристика правонарушень в області валютного законодавства // Финансовое право. –2005. – №3. – С.11-16.
52. Глосарій банківської термінології. / НБ України . // [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123187&cat_id=122978
53. Гуманітарні технології дослідницький портал «Исследования всемирного банка ведения бизнеса в 2017» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://gtmarket.ru/news/2016/10/26/7312>
54. Данілова Л.І. Власний капітал підприємства і проблеми його формування // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. –2012. – №138. – С. 26– 27.
55. Дзюблюк О.В. Особливості взаємозв'язку грошово-кредитної та валютної політики в період фінансової кризи // Світ фінансів. – 2012. – № 2. – С. 130–141
56. Дуба Б.О. Чорне та біле валютного ринку України // FinanceUA. – 2016р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/374700/chorne-ta-bile-valyutnogo-rynku-ukrayiny>
57. Єрохов В. М Особливості та зміст фінансово-правової відповідальності за порушення валютного законодавства // Актуальні проблеми політики. – 2014. – Вип. 53– . С 290-293. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1621>
58. Кадькаленко С.Т. Алісов Є. О., Воронова Л. К. Фінансове право: підручник / за ред. Л.К. Воронова. –Харків. Видавництво «Консум». –1999. – 496 с.
59. Карманов Є. В. Банківське право України: навч. посібник. –Харків. – 2000. – 464 с

60. Кравченко Л. М. Правові засади валютного регулювання і контролю в Україні // Національна академія держ. податкової служби України. - Ірпінь, 2003. - 19 с.
61. Кредит і банківська справа: підручник / Вовчак О.Д. – Київ: Знання, – 2008. –564 с.
62. Криволапов Б.М. Класифікація валютних операцій в міжнародному праві // Часопис Київського університету права. –2012. –№ 2. – С. 344-350.
- ____63. Криволапов Б.М. Правові аспекти свободи руху капіталів в європейському співтоваристві // Науковий вісник дипломатичної академії України. –2007. –№13. – С. 172-178.
64. Легкоступ І.І. Світова валютна система: в пошуках альтернативних шляхів розвитку // Економіка та держава. –2012. – №4. – С.69–70.
65. Лучковська С. І. Зміст валютного регулювання та його співвідношення з механізмом валютного контролю.// Університетські наукові записки. –2009. – № 1. – С. 213–216.
66. Макаренко О.В. Аналіз Нормативно- правового регулювання обліку грошових коштів та їхніх потоків // КНУ ім. Шевченка. 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/konfer42/28.pdf>
67. Матросова Л.М. Проблеми регулювання валютної сфери України та можливі шляхи їх вирішення // Гроші, фінанси, кредит. – 2017. –№ 18. – С. 468-473.
68. Міжнародні розрахунки та валютні операції: навч. посібник / О. І. Береславська, О. М. Наконечний, М. Г. П'ясецька та ін. / за ред. М. І. Савлука. – Київ: КНЕУ. – 2002. – С. 392.
69. Міжнародні фінанси: навч. посібник / О. М. Мозговий, Т. Є. Оболенська, Т. В. Мусієць. – Київ: КНЕУ. –2005. – 557с.
70. Мусаткина А.А. Финансовая ответственность в системе юридической ответственности // Финансовое право. –2003. –№4. – с 57–60.
71. Неізнестна О.В., Бойко О.О. Дослідження основних тенденцій і обсягів операцій на ринку FOREX // Ефективна економіка. –2018. –№1.

72. Неізнана О.В., Бойко О.О. Аналіз операцій НБУ протягом 2015-2017рр. у світлі валютно-курсової політики // Економіка і суспільство. –2017. – № 13. – С.1179–1183.
73. Новікова К.І., Новікова Л.Ф. Проблеми та перспективи розвитку ринку валютних операцій в Україні // Вісник АМСУ. –2015. –№ 2(54) – С. 81– 87.
74. Олейніков Ю.О., Серова Л.Д. Детермінанти збалансованості валютного ринку України. Фінанси та банківська справа. – 2018. –№ 2 . – С. 67–79
75. Острок Л.В. Проблеми здійснення валютних операцій комерційними банками України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. –2014. – Вип. 24, Том 3. – С. 100-104.
76. Петрашко Л.П. Валютні операції: навч. посібник. – Київ: КНТЕУ. – 2001. – 204 с.
77. Пруський О.М. Валютні операції: інтерпретація сутності, класифікація та тенденція розвитку // Світ фінансів. – 2007. – Вип. 4(13) – С. 35–40.
78. Словник фінансово-правових термінів / за ред. Л. К. Воронової. –2011. – Київ, Алерта. – 558с.
79. Сова О.Ю. Проблеми та перспективи розвитку валютного ринку України // Міжнародний науковий журнал Київського університету ринкових відносин: Економіка, бізнес-адміністрування, право. – 2017. – № 2 . –С. 108-124.
80. Слободяник А.М. Світовий валютний ринок: тенденції сучасного розвитку. 2016р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/8171-16553-1-SM.pdf>
81. Харабара В.М. Сучасний стан та перспективи розвитку валютного ринку України // Економічна наука. –2016. – № 3. – С. 28-30.
82. Чирка Д.М. Валютні операції як основи валютного ринку // Економічний аналіз. –2010 рік. –Вип.7. – С. 130 – 131 .
83. Фінансове право : навч. посібн. / за ред. М.П. Кучерявенка. –2010. Харків: Право.– 288 с.
84. Федина М.П.,Ординська Е.А. Проблеми забезпечення конвертованості валют // Економіка і суспільство. –2017. – №10. – С. 689-694

85. Шамрай В.О., Понамарчук О.М. Юридична відповідальність за порушення валютного законодавства у системі міжнародних розрахунків // Наукові записки Львівського Університету бізнесу і права. –2011. – Вип.7. – С 285-289.

86. Шевченко С.Ю. Трансформації світового валютного ринку // Світове господарство і міжнародні економічні відносини. –2016. – № 5. – С. 51–56.

87. Шевчик О.С. Щодо визначень поняття валюти // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 862-868.

88. Шевчук І.М. Міжнародні розрахунки і валютні операції: навч. посіб. – 2004. –Львів, комерц. акад. – 147 с.

89. Шедулько С.А. Трансформація валютного регулювання банківської діяльності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». –2018. – 21 с.

90. Шедулько С.А. Вплив уповноважених банків на реалізацію НБУ валютного регулювання //Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. –2017. –№1(2) . –С. 65-69.

91. Ющенко, В. А. Управління валютними ризиками: навч. Посібник. – 1998. – Київ: Знання. – 444 с.

92. Ющенко В. А., Міщенко В. І. Валютне регулювання: Навч. посіб. – 1999. –Київ. –359 с.